

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

VZTAH DÍTĚTE V PĚSTOUNSKÉ PÉČI S ŠIRŠÍ RODINOU PĚSTOUNŮ

THE RELATIONSHIP BETWEEN A FOSTER CHILD AND
THE EXTENDED FAMILY OF THE FOSTER PARENTS

Bakalářská diplomová práce

Autor: **Magdaléna Nedbalová**

Vedoucí práce: **PhDr. Tereza Sadková**

Olomouc

2019

Místopřísežně prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci na téma: „Vztah dítěte v pěstounské péči s širší rodinou pěstounů“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 27.3.2019

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	6
1	Náhradní výchova	7
1.1	Ústavní výchova.....	7
1.2	Náhradní rodinná péče	9
1.2.1	Osvojení.....	10
1.2.2	Poručnictví.....	10
1.2.3	Svěření do péče jiné osoby, než je rodič	10
2	Pěstounská péče.....	11
2.1	Obecné vymezení.....	11
2.1.1	Příbuzenská pěstounská péče.....	12
2.1.2	Přechodná pěstounská péče	13
2.1.3	Dlouhodobá pěstounská péče	14
2.2	Práva a povinnosti pěstounů	14
3	Psychologické aspekty pěstounské péče na straně pěstouna.....	16
3.1	Motivy přijetí dítěte	16
3.2	Pěstouni a proces přípravy.....	18
3.3	Dítě v rodině	20
3.4	Děti se specifickými potřebami v pěstounské péči	21
3.5	Kontakt s biologickou rodinou dítěte.....	22
3.6	Odchod dítěte z pěstounské rodiny	23
4	Rodina.....	25
4.1	Definice rodiny	25
4.2	Funkce rodiny	26
4.3	Vztahy v rodině.....	27
5	Širší rodina pěstouna a dítě v pěstounské péči.....	30
5.1	Prarodiče a dítě v pěstounské péči	32
5.2	Role vrstevníků v širší rodině	34
5.3	Tety a strýcové.....	35
	VÝZKUMNÁ ČÁST	37
6	Oblast výzkumu a výzkumný problém.....	38
6.1	Cíl výzkumu	38
6.2	Výzkumné otázky	38
7	Metodologický rámec výzkumu	39
7.1	Metoda sběru a tvorby dat	39

7.2	Výběrový soubor.....	40
7.3	Metoda analýzy dat a způsob jejich zpracování	41
7.4	Průběh výzkumu	43
7.5	Etika v rámci výzkumu	43
7.6	Reflexe výzkumníka.....	44
8	Výsledky analýzy dat.....	46
8.1	Charakteristika pěstounů	46
8.2	Analýza společných témat	51
8.3	Charakteristika rodiny	52
8.3.1	Názor pěstouna na vztah s širší rodinou.....	52
8.3.2	Obecné nastavení rodiny	53
8.3.3	Odborné vzdělání v rodině	54
8.3.4	Zkušenost rodiny s pěstounskou péčí.....	55
8.4	Období před příchodem dítěte	55
8.4.1	Příprava pěstounů a prostor pro širší rodinu.....	55
8.4.2	Oznámení pěstounské péče rodině	56
8.5	Dítě v rodině	57
8.5.1	První kontakt širší rodiny a dítěte	57
8.5.2	Vývoj vztahu širší rodiny a dítěte	58
8.5.3	Kontakt s širší rodinou a budování vztahu	59
8.5.4	Rozdíl vnímání biologických a pěstounských dětí širší rodinou	61
8.5.5	Hrozba návratu dítěte	62
8.5.6	Možnosti konzultace problematiky širší rodiny s odborníky	62
8.6	Budoucí doporučení	63
8.6.1	Doporučení ohledně pěstounské péče a širší rodiny	63
8.6.2	Možnost práce se širší rodinou	63
8.7	Odpovědi na výzkumné otázky.....	64
9	Diskuze.....	66
10	Závěr.....	72
11	Souhrn	74
	LITERATURA	77
	PŘÍLOHY	82

ÚVOD

V této bakalářské práci se budeme věnovat tématu dítěte v dlouhodobé pěstounské péči a jeho vztahu s širší rodinou pěstounů. Ačkoliv se pěstounské péči dostává v posledních letech mnohem větší pozornosti ze strany odborníků a zákonodárců než v minulosti, je zde stále několik oblastí, kterým tento prostor nebyl věnován v dostatečné míře, mezi něž patří dle našeho mínění právě námi uvedená téma.

Téma širší rodiny pěstouna je poměrně široké a komplikované. Většina dostupných studií se věnuje buďto nukleární pěstounské rodině, nebo biologické rodině pěstounského dítěte, tedy ne primárně širší rodině pěstouna. Proč by mělo toto téma vystoupit více do popředí? V naší společnosti se mění vnímání pěstounské péče. Aktuálně je silný trend rozlišovat pěstounství a rodičovství, přičemž je pěstounství vnímáno jako profese. To může mít dopad právě i na širší rodinu pěstouna a na její vnímání jak samotného institutu pěstounské péče, tak i dítěte, které do rodiny přišlo.

Důvodem zvolení tohoto tématu byla moje profesní zkušenost s náhradní výchovou. Díky stáži jsem se mohla dostat do výchovných zařízení a být v kontaktu s pěstounskými rodinami. Druhá zkušenost, která mě k tématu přivedla, byla ze zahraniční misie, kde jsem se setkala s dětmi, které by si zasloužily péči a podporu ze strany státu z důvodu patologického prostředí, ve kterém vyrůstaly, ale té se jim nedostávalo. Konkrétní téma jsem zvolila na základě několika rozhovorů buďto se známými, kteří mají zkušenost s pěstounskou péčí a dále na základě rozhovorů s pracovníky sociálně-právní ochrany dětí, kteří mi sdělili, kde vnímají slabá místa systému náhradní rodinné výchovy a pěstounské péče.

V teoretické části této práce se budeme věnovat systému náhradní rodinné výchovy v České republice, vymezíme si její formy a zaměříme se na psychologické aspekty na straně pěstouna. Na to navážeme částí týkající se rodiny, jejího fungování a konkrétních vazeb v rámci vztahu dítě v pěstounské péči a širší rodiny. V empirické části se seznámíme s výsledky výzkumu, který je zaměřen na to, jak pěstoun vnímá vztah jeho širší rodiny a dítěte, které má svěřené do péče.

TEORETICKÁ ČÁST

1 NÁHRADNÍ VÝCHOVA

Náhradní rodinná péče (dále jen NRP) je téma, o kterém se v poslední době hovoří daleko více, než tomu bylo v minulosti. S trochou nadsázky lze říci, že je to pomyslný vrchol vývoje péče o děti, které nemají momentálně nikoho vhodného, kdo by se o ně staral. Tato kapitola se věnuje systému náhradní rodinné péče v České republice a dalším možnostem péče o dítě.

Jako první bychom rádi vymezili pojem náhradní výchova. Ta pod sebe zahrnuje jak náhradní rodinnou péči, tak ústavní výchovu. Po zavedení pěstounské péče na přechodnou dobu, je ze zákona NRP vždy upřednostňována, pokud jsou k její realizaci adekvátní podmínky (Bubleová, Frantíková, Vyskočil, Vávrová, & Pokorná, 2014).

1.1 Ústavní výchova

Aby rámec náhradní výchovy byl kompletní, v úvodu bychom se dotkli výchovy ústavní. Důvod, proč se jí budeme věnovat spočívá v tom, že spousta dětí si touto formou náhradní výchovy prošla, či prochází a je jí ovlivněna.

Ústavní výchova je opatření, které navrhuje zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí a ukládá (nařizuje) jej soud. Nastupuje v případech, kdy rodina dítěte není schopna nebo ochotna pečovat o dítě a výchovu nelze zajistit jiným způsobem (Matoušek, 2016).

Je nutno zmínit, že tato forma náhradní výchovy dětí a mládeže má v českých zemích velmi silnou tradici, která je zasazena do hluboké minulosti. Péči o sirotky se na našem území i ve světě věnovaly již v 19. století mnohé církevní a dobročinné spolky, které zakládaly různé sirotčince a nalezince. S péčí o tyto děti je spojováno mnoho významných osobností, jako např. J. H. Pestalozzi (1746–1827), švýcarský pedagog, který je považován za skutečného zakladatele sociální pedagogiky. V českých zemích vznikla v první polovině devatenáctého století řada „výchovných ústavů“ (sirotčinců, polepšoven apod.), které se staraly o děti (Křístek, 2017).

Ústavní výchova se dnes bere spíše jako přechodné řešení nebo jako řešení krajní. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník říká, že ústavní výchovu může soud nařídit tehdy,

když dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud by měl přitom vždy zvažovat, zda není na místě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby (Hrušáková et al., 2014).

Ústavní výchova může být nařízena pouze na dobu tří let, a před jejich uplynutím musí být podán návrh na její prodloužení. V průběhu výkonu ústavní výchovy je orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) povinen dle zákona č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, mimo jiné sledovat, zda trvají důvody pro pobyt dítěte v ústavním zařízení a zjišťovat, jak se vyvíjejí vztahy mezi dítětem a jeho rodiči. Z tohoto důvodu je příslušný pracovník povinen jednou za tři měsíce navštívit dítě v ústavním zařízení a hovořit s ním, stejně tak je povinen navštívit i jeho rodiče (Novotná, 2016).

Pokud jde o systém ústavní výchovy, existují v České republice dětské domovy do tří let věku dítěte, které resortně spadají pod Ministerstvo zdravotnictví. Patří zde rovněž kojenecké ústavy, které se v současné době ruší či transformují na jiné typy zařízení. Dle zprávy Ústavu zdravotnických informací a statistiky ČR bylo v roce 2017 v rámci celé republiky 27 kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do tří let věku dítěte (Ústav zdravotních informací a statistiky ČR, 2018).

Do těchto zařízení jsou umísťovány děti z nejrůznějších důvodů. Jedná se zejména o děti s tělesným, duševním a smyslovým postižením, případně s kombinací těchto postižení, děti chronicky nemocné, děti matek závislých na návykových látkách a děti týrané. Děti zde přichází na základě žádosti rodičů, respektive jsou zde umísťovány s jejich souhlasem a dále na základě rozhodnutí soudu (Trnková, 2017).

Druhá kategorie výchovných zařízení, která spadá pod Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, jsou školská zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Konkrétní zařízení jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy. Všechny čtyři typy zařízení pracují většinou s dětmi ve věku od 3 let (v současné době některé dětské domovy přijímají i mladší děti v kojeneckém věku) do 18 let (někdy 19 let), a to na základě rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, či na základě předběžného opatření. Diagnostické ústavy provádí u nezletilých komplexní vyšetření, na jehož základě navrhuje specifický program rozvoje osobnosti daného jedince. Zajímavostí je, že v minulosti zde byl záměr po vzoru jiných zemí, zejména Anglie, zavést tzv. smluvní rodiny, které by přijímaly děti z diagnostických ústavů

a nahrazovaly by tak alespoň v některých případech institucionální výchovu. V nejbližší době se ale této změny nejspíš nedočkáme (Trnková, 2017).

Ačkoliv v České republice smluvní rodiny nefungují, na Slovensku je tomu jinak. Jiný název pro profesionální rodinu je Domácí prostředí zaměstnance dětského domova. V rodinném domě nebo v bytě je poskytována péče určitému počtu dětí. Ty byly nejčastěji dočasně odebrány z rodiny a biologickým rodičům je dán čas k nápravě prostředí. Také jsou zde děti, které z nejrůznějších důvodů potřebují speciální péči (Šmajdová Búšová & Kučera, 2015).

Dětské domovy zajišťují péči o nezletilé, které nemají závažné poruchy chování. Děti navštěvují školy, které nejsou součástí domova. Proti tomu stojí dětské domovy se školou, které jsou určeny speciálně pro děti pohybující se ve věku základní školní docházky, a které mají závažné problémy chování či duševní poruchu, která potřebuje péči. Poslední institucí jsou výchovné ústavy, které se starají o děti nad patnáct let, u kterých je diagnostikovaná závažná porucha chování (Trnková, 2017).

Závěrem si ještě jednou připomeňme, že v dnešní době je zdůrazňováno právo dítěte vyrůstat v rodině. Pokud není k dispozici rodina biologická, tak by se měla hledat primárně rodina náhradní (Sudová & Suda, 2013).

1.2 Náhradní rodinná péče

Nyní se již zaměříme přímo na náhradní rodinnou péči (NRP). Jedná se o formu rodinné péče, která klade důraz na to, že ačkoliv je dítě vychováváno jinými osobami, než jsou rodiče, tak prostředí by mělo být co nejvíce podobné prostředí v přirozené rodině, (Otevřená budoucnost, nedat.).

Pro koho je vhodná? Do náhradní rodinné péče vstupuje většinou tzv. sociálně osiřelé dítě, které má buď oba, nebo jen jednoho rodiče. Ti se buď odmítají o dítě starat, nebo z nějakého důvodu nechtějí, popřípadě neumí nebo nemohou o dítě pečovat a vychovávat jej (Koluchová, Matějček, Bubleová, Kovařík, & Benešová, 2002).

Z právního hlediska máme zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, upraveny čtyři formy náhradní rodinné péče a to osvojení, pěstounskou péči, pod kterou je nově zařazena i pěstounská péče na přechodnou dobu, poručnictví a svěření do péče jiné osoby (Hrušáková et al., 2014).

Pěstounské péči, která je stěžejním tématem této bakalářské práce, se budeme věnovat v následující kapitole. Důvodem stručného vymezení jiných forem náhradní rodinné péče je zejména pochopení rozdílu mezi nimi, a péčí pěstounskou.

1.2.1 Osvojení

Osvojení neboli adopce se týká především dětí, které jsou tzv. právně volné. Znamená to, že se biologičtí rodiče zřekli svých rodičovských práv a povinností hned po narození dítěte. V konečném důsledku jsou úřední cestou tito vymazáni z rodného listu dítěte a po osvojení jsou do rodného listu doplněni rodiče, kteří si dítě osvojili (Zezulová, 2012).

1.2.2 Poručnictví

Poručnictví je další forma NRP, se kterou se můžeme běžně setkat. Poručník na základě výroku soudu zaujme roli zákonného zástupce dítěte, ale mezi ním a dítětem není právní vztah jako má rodič k dítěti. Tato forma NRP se často volí za situace, kdy dítěti zahynuli rodiče nebo z jistých důvodů byli zbaveni rodičovské odpovědnosti. Existují zde obdobné příspěvky na péči, jaké jsou v rámci pěstounské péče. Hlavní rozdíl mezi těmito dvěma formami NRP spočívá v tom, že veškerou zodpovědnost za dítě přebírá poručník, ale důležitá rozhodnutí poručníka musí vždy schválit soud. Zároveň je poručník povinen podávat soudu pravidelně zprávy o vývoji a prospívání poručence a vykazovat nakládání s jeho finančními prostředky (Gabriel & Novák, 2008).

1.2.3 Svěření do péče jiné osoby, než je rodič

Pokud není v příbuzenském okruhu osoba, které bychom mohli dítě svěřit do péče, může být svěřeno do péče jiné osoby. Toto svěření nenahrazuje pěstounskou péči, což znamená, že osoba, která o dítě pečuje, nemá právo na příspěvek pěstounské péče od státu. Rodiče mají soudem nařízené výživné vůči dítěti. Pokud je to ale možné, může být dítě svěřeno do péče jiné osoby rovněž v rámci rodinného kruhu (Hrušáková et al., 2014).

V praxi to tedy vypadá tak, že dítěte se mohou ujmout jak členové rodiny (teta, prarodiče), tak například kamarádka rodičů dítěte nebo sousedka, pokud budou shledáni jako vyhovující osoby.

2 PĚSTOUNSKÁ PÉČE

V této kapitole vymezíme pěstounskou péči (dále PP), která je pro tuto práci stěžejní. Pro pochopení pěstounské péče jako celku se budeme věnovat spíše obecným zásadám a právní úpravě. Psychologickým aspektům bude věnována následující kapitola. Pochopení systému fungování PP nám pomůže přiblížit roli pěstounů, kteří se musí v tomto systému orientovat, a musí být schopni v něm fungovat a zvládat různé psychické aspekty, které jsou s pěstounskou péčí spojeny.

2.1 Obecné vymezení

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, pěstounskou péči vymezuje, zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Dle tohoto zákona o pěstounské péči, stejně jako o osvojení, rozhoduje soud. Na rozdíl od osvojení, u pěstounské péče platí jistá dočasnost. Biologický rodič stále zůstává zapsán v rodném listě dítěte a může usilovat o jeho navrácení do své péče, pokud si upraví podmínky v domácnosti a prokáže, že je schopen se o dítě postarat (Hrušáková et al., 2014).

Z toho důvodu stejně tak jako u ústavní výchovy, je OSPOD povinen sledovat vývoj takového dítěte. Četnost návštěv je menší než u ústavní výchovy, v prvních 6 měsících musí proběhnout návštěva co 3 měsíce, později pak nejméně jednou za 6 měsíců (Novotná, 2016).

Nově je v zákoně zdůrazněna role pěstouna. Zatímco dříve se často pěstoun bral jako náhradní rodič a s pěstounskou péčí zacházelo spíše jako s osvojením, nyní je důraz kladen na to, že pěstoun je náhradní pečovatel. Je to především z důvodu dočasnosti pěstounské péče. S tím, jak se do praxe zavedla pěstounská péče na přechodnou dobu (do jisté míry supluje ústavní výchovu), tak se dává důraz více na její dočasnost. Zákon rovněž neopomíná fakt biologické rodiny. Pěstoun je povinen podporovat vztah dítěte s jeho biologickou rodinou (Trnková, 2017).

Pěstounskou péči tedy můžeme dělit na základě různých úhlů pohledu na několik druhů. Máme pěstounskou péči na přechodnou dobu, pěstounskou péči dlouhodobou a pěstounskou péči příbuzenskou. V této kapitole se budeme věnovat především praktickým rozdílům mezi jednotlivými druhy pěstounské péče a zmíníme rizika, která s sebou nesou.

2.1.1 Příbuzenská pěstounská péče

Co se týče příbuzenské péče, je třeba ji důsledně rozlišit od svěření dítěte do péče jiné osoby. Pěstounská péče je často až následný krok poté, co dítě bylo svěřeno do péče například prarodičů či jiných příbuzných (tedy že dítě bylo svěřeno do péče jiné osoby, než je rodič). Svým způsobem se jedná o zcela přirozený krok, který má své opodstatnění již po staletí, kdy bylo přirozené, že se rodiny staraly o své osiřelé příbuzné.

To, že je dítě svěřeno do pěstounské péče příbuzných, nese celou řadu výhod. Mezi dítětem a jeho rodinou existuje většinou již nějaký dlouhodobý vztah. Dítě zná prostředí, ve kterém se pohybuje a pokud příbuzní žijí ve stejném regionu, tak dítě nemusí přetrhávat svoje dosavadní sociální vazby na kamarády. Dítě nadále setrvává v okruhu rodiny, čímž je stále v kontaktu s rodinou historií, zážitky, historkami a rodinou identitou. Dítě také často zůstává v kontaktu, byť omezeném, se svým rodičem. Z psychologického hlediska je to za dané situace ideální stav, kdy je zřejmé, že dítě bude touto formou pěstounské péče co nejméně traumatizováno (Nadační fond J&T, 2014).

Zároveň ale tato forma pěstounské péče nese i možná rizika. Pečující rodina neprochází pěstounskou přípravou a ani psychologickým posouzením. V rámci přípravy na přechodnou či dlouhodobou pěstounskou péči jsou totiž žadatelé o pěstounskou péči mimo jiné seznamováni s úlohou a odpovědností, kterou na sebe v rámci poskytování pěstounské péče přebírají. Pěstouni mohou v rámci této přípravy pod kontrolou odborníků pracovat se svými obavami a nejistotami, mohou získat hlubší vzdělání, co se týče například oblasti sociálně-právní, psychologické nebo pediatrické (Hanušová & Hanousková, nedat.). Riziko zde spočívá v tom, že v průběhu pěstounské péče mohou vyvstat některá nevyjasněná témata či problémy, které bude nutno dodatečně řešit.

Mezi další rizika, která sebou nese příbuzenská pěstounská péče, je jistá nevyjasněnost či nečitelnost širších vztahů mezi příbuznými. V rodině se mohly v minulosti vyskytovat dlouhodobé konflikty nebo domácí násilí, které vztahy velmi negativně ovlivnily. Pokud jsou děti svěřené do péče prarodičů, mnohdy zde vyvstává problém v jejich dvojroli. Na jednu stranu je to stále prarodič, babička a dědeček, na druhou stranu ale supluje roli rodiče, který musí vychovávat. Problémem může být rovněž situace, kdy takovýto pěstoun nezvládl dříve řádně svoji vlastní rodičovskou roli a najednou chce vychovávat současně svá vnoučata i své již dospělé děti. Sociální pracovníci se s takovými situacemi v praxi setkávají a je třeba dlouhodobé, důsledné práce s pěstouny, v průběhu, které je vedou

k tomu, aby si řádně a důsledně uvědomovali své momentální role a plnili je (Nadační fond J&T, 2014).

Vyvstává zde rovněž i jistý etický problém, ne legislativní. Pro jeho přiblížení se pokusme odpovědět na jednu otázku, spojenou právě s příbuzenskou pěstounskou péčí. Je etické, aby prarodič – babička či dědeček, pobíral za to, že se stará o svá vnoučata, odměnu pěstouna?

2.1.2 Přechodná pěstounská péče

Pěstounská péče na přechodnou dobu (PPPD) se v našem systému náhradní rodinné péče objevuje od roku 2006. Jedná se o rodinnou formu PP, která je výrazně podporována státem. Jejím úkolem je poskytnutí péče dítěti po dobu nezbytně nutnou. Využívá se zejména v případě, kdy dítě z nějakého důvodu nemůže být ve své původní rodině, ale situace není adekvátní pro osvojení nebo dlouhodobou pěstounskou péčí. Důležitým předpokladem pro tuto formu PP je fakt, že dítě bude po nápravě problémů v rodině vráceno zpět. Soud co 3 měsíce prostřednictvím OSPOD zkoumá situaci v původní rodině, zda trvají důvody, proč bylo dítě z rodiny odebráno. Soud tedy může přechodnou PP zrušit za situace, kdy tato splnila již svůj účel a v původní rodině došlo k nápravě nebo o její zrušení zažádali samotní pěstouni. Za situace, kdy k nápravě podmínek v biologické rodině nedošlo, je dítě následně svěřeno do dlouhodobé pěstounské péče, případně je nařízena ústavní výchova (Bubleová et al., 2014).

Pokud bychom si tedy měli vymezit zásadní rozdíly mezi pěstounskou péčí na přechodnou dobu a dlouhodobou pěstounskou péčí, tak se to týká především následujících bodů: Rodiče dítěte souhlasí s jeho umístěním do PP, aktivní spolupráce a účast biologické rodiny, zachování možnosti návratu dítěte zpět do biologické rodiny (Gabriel & Novák, 2008).

Co se týče pěstounské péče na přechodnou dobu, tak se od pěstounů očekává, že se jejich pěstounství stane zároveň jejich profesí (Nadace J&T, nedat.). Odráží se to například v tom, že pěstoun na přechodnou dobu (zákon uvádí osoba v evidenci) pobírá v současné době odměnu pěstouna ve výši 20.000 Kč bez ohledu na to, kolik má dětí ve své péči, či zda má vůbec ve své péči nějaké dítě. Osoba v evidenci, tedy pěstoun na přechodnou dobu nemusí mít po jistou dobu ve své péči žádné dítě, odměnu dostává proto, že je neustále připraven dítě do své péče okamžitě přijmout (Novotná, 2016).

S pěstounskou péčí na přechodnou dobu se váží i rizika, které u jiných forem nemusí být tak zjevné.

Jednou z forem PPPD je raná pěstounská péče. Ta je dle psychologických poznatků vhodná především pro novorozence a mladší kojence, kteří mají vstoupit do procesu adopce neboli osvojení. Riziko přichází především ze strany jejich zdravotního stavu. U dětí nebyl mnohdy dostatečně a důsledně sledován perinatální vývoj a nemohou být provedena všechna vyšetření. Dále mohou mít v anamnéze drogovou závislost matky, což nese mnohem náročnější péči. Na tu pěstouni ani jejich rodiny nejsou dostatečně připraveni.

Dalším tématem nesoucím spoustu otázek je potřeba dětí se citově připoutat k pečující osobě. Pokud neměly děti tuto potřebu naplněnu v předchozím životním období, tak je tato potřeba zřetelná a jasně viditelná. Nejrizikovější skupinou jsou děti v batolecím a předškolním věku. S tímto tématem se pojí také poruchy attachmentu (Sobotková, 2015).

2.1.3 Dlouhodobá pěstounská péče

Dlouhodobá pěstounská péče může trvat několik měsíců nebo i let. Nastupuje v momentě, kdy se v biologické rodině dítěte nedaří přes veškerou snahu zlepšit prostředí. (Nadační fond J&T, nedat.).

Z výše uvedeného textu tedy vyplývá, že dlouhodobá pěstounská péče je založena primárně na předem neurčené časovosti. Stále platí, že dítě není právně volné a může se vrátit zpět do biologické rodiny, ale náprava rodinných poměrů není v nejbližší době reálná (Gabriel & Novák, 2008).

2.2 Práva a povinnosti pěstounů

Pěstounství a rodičovství jsou dva odlišné pojmy. Pěstoun při péči o dítě nemá plná rodičovská práva, ale pouze ta, která jsou nutná pro to, aby se byl o dítě schopen adekvátně postarat. Rodičovská zodpovědnost biologických rodičů zůstává, ale jistou část práv a povinností na základě soudního rozhodnutí přebírá pěstoun. Biologičtí rodiče mají stále právo na styk s dítětem. Rodiče mají vůči dítěti rovněž vyživovací povinnost (Hrušáková et al., 2014).

Co to znamená v praxi? Pěstoun je povinen o dítě pečovat, a to v rámci jeho kompetencí. Fakticky to znamená, že v záležitostech, které se týkají běžného provozu domácnosti a fungování rodiny, je rozhodování čistě na pěstounovi. Pokud se ale jedná

o závažnější rozhodnutí, je třeba souhlasu biologického rodiče. Za situace, kdy rodič není k zastížení, nebo odmítá souhlas dát, lze jej získat soudní cestou, což mnohdy vyžaduje jistý čas a někdy i úsilí. Pěstoun má dále povinnost uzavřít Dohodu o výkonu pěstounské péče. Tu uzavírá s příslušným Obecním úřadem obce s rozšířenou působností, oddělení sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD), nebo s pověřenou osobou či doprovázející organizací. Cílem a smyslem dohody je upravit vztahy mezi pěstouny a doprovázející organizací tak, aby byla pěstounovi poskytnuta všestranná podpora dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Pěstoun je mimo jiné dle tohoto zákona povinen každý rok absolvovat vzdělávání v rozsahu 24 hodin. Pěstoun musí umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče. Taktéž je nutná spolupráce s pracovníky OSPOD (Vančáková, nedat.).

Pojďme se nyní zaměřit na práva pěstounů. Pěstoun má právo na poskytnutí pomoci při péči o svěřené dítě, pokud se objevily okolnosti, které mu v tom brání. Jedná se například o úmrtí v rodině, či narození dítěte, hospitalizaci pěstouna apod. Pěstoun má rovněž právo požadovat o pomoc při péči o dítě alespoň na 14 dní v kalendářním roce. Taktéž má právo na zajištění psychologické, terapeutické či jiné odborné pomoci, a to alespoň jednou za půl roku. Pěstoun má dále právo na bezplatné vzdělávání v oblasti, ve které vnímá problém, nebo si neví rady. V neposlední řadě může zažádat o asistenci, co se týče setkávání dítěte s biologickou rodinou (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, nedat.).

3 PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY PĚSTOUNSKÉ PÉČE NA STRANĚ PĚSTOUNA

Pěstounství sebou nese řadu zátěžových situací, které na pěstouna mají vliv a se kterými se pěstoun musí zvládnout vypořádat. Pojdme se na některé z těchto situací podívat a více se jimi zaobírat. Jelikož následující výzkum je zaměřen především na dlouhodobou pěstounskou péči, budeme se věnovat především psychologickým aspektům na straně dlouhodobé pěstounské péče. Toto téma je velmi široké, a proto jsme se rozhodli vybrat několik základních faktorů, které považujeme za stěžejní a které je třeba mít při práci s pěstouny na paměti. Důvod výběru právě těchto faktorů byl ten, že kopírují proces vstupu do pěstounské péče.

3.1 Motivy přijetí dítěte

Důvody přijetí dítěte do PP se mohou podstatně lišit, pěstoun od pěstouna. Pojdme se zaměřit na některé nejčastější důvody, které vedou lidi k tomu, že se rozhodnou stát pěstouny.

Jedním z nejčastějších důvodů, proč se lidé rozhodnou pro pěstounskou péči, je touha bezdětných párů či jednotlivců „mít dítě“ a takovýmto způsobem naplnit svoji nenaplněnou potřebu. Na tomto místě je potřeba zdůraznit, že je důležité předem zvážit, zda zvolit pěstounskou péči nebo osvojení. Pěstounská péče sebou nese jisté finanční výhody, ale na druhou stranu dítě není právně volné a může být prakticky kdykoliv vráceno do své biologické rodiny (Sudová & Suda, 2013).

Dalším motivem může být touha pořídit svým vlastním dětem „dalšího sourozence“. Pokud je ve hře tento motiv, je dobré se ohlížet rovněž na rodinou konstelaci. Je lepší přijmout dítě, které bude postavením v rodině nejmladší a zároveň je dobré zvážit, zda to bude děvče nebo chlapec. Je na místě rovněž zvážit formu PP. Pokud by se v rodině mělo střídat v rámci pěstounské péče na přechodnou dobu v krátkém časovém intervalu více dětí, tak to pro biologické potomky z hlediska stability a vytváření vazeb není nejlepším řešením.

Častou motivací budoucích pěstounů bývá rovněž touha udělat dobrý skutek a pomoci dítěti. V tomto případě je vhodné, aby se nejednalo o spontánní rozhodnutí, ale aby si celou situaci budoucí pěstouni řádně promysleli a konzultovali ji se zkušenými dlouhodobými pěstouny, popřípadě odborníky. Důvodem a motivem pro pěstounskou péči může být rovněž snaha zúročit své výchovatské dovednosti poté, co vlastní děti jsou již nezávislé. Zde je potřeba mít na paměti, že děti, které jsou svěřeny do NRP, mohou mít často nějaká zranění, eventuálně i výchovné problémy a je zapotřebí se na to připravit a naučit se s nimi pracovat (Bubleová et al., 2014).

Motivace pěstounů často nese prvky altruismu. Lze ji vyjádřit spojením „my pro dítě“. Pěstouni mají potřebu být užiteční, chtějí vytvořit bezpečný domov a prostor pro dítě, zúročit síly a zkušenosti. Tato motivace se nejčastěji vyskytuje u pěstounů, kteří mají vlastní děti již odrostlejší. S ohledem na nárůst bezdětných manželství ale vzniká trend, kdy si o PP zažádají páry či manželé, kteří by za jiných okolností uvažovali spíše o adopci. Důvodem, proč nakonec zažádají o pěstounskou péči, je urychlení procesu získání dítěte, které má naplnit jejich rodičovské pudy. Zde však vzniká riziková situace, jelikož základním motivem už není „my pro dítě“ ale „dítě pro nás“. To může klást na dítě vyšší nároky a očekávání. Pokud tedy chce být bezdětný pár pěstouny, je velmi vhodné, aby nelpěli na svých představách ohledně dítěte a byli otevření odborné pomoci (Sobotková & Otčenášková, 2013).

Zezulová (2012) uvádí, že finanční motivace v pěstounské péči není namístě. Finanční odměna je dle ní příliš nízká na to, aby někdo mohl díky ní zbohatnout, popřípadě se pěstounstvím živit.

Domníváme se, že v současné době může mít finanční motivace daleko větší vliv než dříve. Tuto úvahu potvrzují rovněž i někteří pracovníci OSPOD, kteří se s podobnými motivy žadatelů v praxi setkávají.

Další dělení motivů uvádí Škoviera (2007). Ten dělí motivy na zveřejněné, neveřejné a skryté. Zde bychom především zmínili několik skrytých motivů, protože většina ostatních motivů se opakuje již výše. Mezi skryté motivy můžeme řadit to, že si pěstouni chtějí dokázat, že jsou úspěšní rodiče, chtějí si vykoupit své viny, čekají vděčnost od dítěte, chtějí vyřešit partnerskou krizi, mohou mít jisté psychopatologické motivy nebo mocenské ambice.

Proč je motivace tak důležitá? Domníváme se, že silné motivy mohou být pro pěstouny velkou podporou. Silné motivy mohou dávat argumenty budoucím

pěstounům při diskuzi zejména se širší rodinou, která nemusí s přijetím dítěte souhlasit, může mít výhrady, popřípadě obavy.

3.2 Pěstouni a proces přípravy

Pokud se lidé na základě jakékoliv motivace rozhodnou stát pěstouny a o pěstounskou péči zažádají, tak pro ně nastává dlouhé a mnohdy složité období přípravy a čekání na dítě.

„V realitě je od okamžiku započetí celého procesu čeká doba v řádu mnoha měsíců. Pro některé žadatele to může znamenat určité rozčarování a narůstající nespokojenost,“ (Pazlarová, 2016, 42).

Jaké jsou kritéria výběru pěstouna? Na prvním místě se jedná o rodinné zázemí a stabilní vztah. Zde bychom mohli zahrnout i vhodnou finanční situaci, vhodný bytový prostor pro výchovu dítěte a také volnou kapacitu rodiny. Co se týče zdraví, tak podstatný je dobrý zdravotní stav pěstounů, vyloučené závislosti v anamnéze a absence patologií osobnosti. Měly by uplynout minimálně 2 roky od příchodu posledního dítěte do rodiny. Samozřejmostí jsou rozvinuté osobnostní kvality jako je zralost, trpělivost, empatie nebo přijetí dítěte (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015).

Mezi řadou odborníků panuje názor, že doba čekání na dítě by měla být alespoň devět měsíců. Tato doba účelově odpovídá době těhotenství. Pěstouni mají čas a prostor si utřídit myšlenky, poprat se s emocemi jako je radost, naděje ale i nejistota z přijetí rodičovských kompetencí (Gabriel & Novák, 2008).

Co se týče pěstouna, proces přípravy by mu měl dopomoci pracovat na sobě a na svých kvalitách. V příručce pro budoucí pěstouny jsou uvedeny následující kvality: Vytvoření bezpečného a láskyplného domova, porozumění dítěti, odolnost, nemít předsudky o dítěti, trpělivost, smysl pro humor, flexibilita a závazek k dalšímu vzdělávání a seberozvoji (Amalthea, 2012).

Důležité ze strany pěstounů je pochopení jednotlivých kroků přípravy na pěstounskou péči (Hofrová & Rotreková, 2009).

Jaké to jsou kroky? V první řadě si uchazeči o pěstounskou péči podají žádost o zařazení do evidence žadatelů. Následně obecní úřad provede sociální šetření v rodině žadatelů. Poté co shromáždí veškerou nutnou dokumentaci, předá obecní úřad žádost

na krajský úřad. Ten zajistí psychologické vyšetření žadatelů a posoudí se jejich žádost posudkovým lékařem (Středisko náhradní rodinné péče, nedat.).

Zůstaňme u psychologického vyšetření žadatelů. Zde se zaměřujeme především na dva okruhy otázek. První se týká míry způsobilosti žadatelů stát se pěstounem. V rámci tohoto okruhu se dává důraz na zkoumání osobnostních charakteristik pěstounů, na jejich aktuální psychický stav, vztahové zázemí v rodině i okolí a jeho stabilitu. Dále se zjišťuje, zda mají žadatelé zkušenosti s výchovou a jaká je celková kvalita rodinného prostředí. Druhý okruh, který zkoumáme, se týká otázek, do jaké míry mohou žadatelé aktuálně převzít dítě do péče. V tomto okruhu nás zajímá motivace pěstounů, proč si o dítě žádají, dále jejich představy o dítěti, které má přijít do rodiny, otevřenost odlišnostem dítěte a přístup k speciálním potřebám dětí (Pazlarová, 2016).

Volba konkrétních psychodiagnostických metod spočívá na odborníkovi, který žadatele posuzuje. Je doporučeno důkladně prostudovat dostupnou dokumentaci o žadatelích, následně provést rozhovor ve kterém je dobré anamnestické údaje z dokumentace ověřit a projít výše zmíněné okruhy, následně využít diagnostické metody do kterých spadá již zmíněný rozhovor, ale také pozorování, projektivní přístup a výběr specifických testových metod. Důležité je jak rozhovorem, tak popřípadě testově zmapovat rizikové faktory, mezi které patří například věk pěstounů, dále zdravotní stav (tělesné onemocnění i psychické poruchy), partnerský vztah (absence jakéhokoliv předešlého vztahu, stabilita vztahu, indikátory krize v partnerství či manželství), děti v rodině (zájem o děti, zodpovědnost vůči dětem, způsob výchovy), osobnostní kritéria (aspirace, motivace), struktura osobnosti, popřípadě hmotné a sociální podmínky a v neposlední řadě i občanská kritéria (trestněprávní, životní styl, členství v rizikových skupinách a pracovní charakteristiky). Krajský úřad mimo psychologické posouzení také zařadí pěstouna do přípravných kurzů. Na základě posouzení a přípravy je následně žadatel zařazen nebo naopak nezařazen do evidence pěstounů. Další fází v procesu zprostředkování pěstounské péče je výběr rodiny pro dítě, které je ovlivněno schopnostmi pěstounů vyhovět potřebám dítěte. Následně nastává další fáze, a to navázání kontaktu s dítětem. Rodina je oslovena krajským úřadem, seznámí se s dokumentací týkající se dítěte a poté se s ním může setkat (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2009).

Co se vzdělávání pěstounů týče, ať už v rámci přípravy, či následujícího vzdělávání, když už je dítě v rodině, tak je to široká oblast, které nemáme dostatečný prostor se věnovat. Každopádně zde zmíníme alespoň výzkum, který provedla Viola Hoznauerové (2013),

v rámci své diplomové práce. Ta se soustředila na vzdělávací potřeby pěstounů. Z výzkumu vyplynulo, že pěstouni chtějí, aby školitel měl osobní zkušenost s pěstounskou péčí. Zároveň mají potřebu se setkávat s pěstouny, kteří řeší obdobné situace, jako oni.

3.3 Dítě v rodině

Po svěření dítěte do péče pěstounů nastává fáze adaptace. Adaptovat se musí jak dítě, tak pěstoun. Pěstounovi se mohou hlavou honit nejrůznější otázky a pocity, kterým se v této kapitole budeme věnovat.

Co se týče adaptace, střetávají se nám zde dva adaptační procesy. Jeden je na straně dítěte a druhý na straně pěstouna. Proces adaptace dítěte má tři fáze. První je fáze poznávání. Dítě po příchodu do rodiny má tendence dle svého věku a stupně vývoje si být více nebo méně jisté. U malých dětí dochází k narušení jejich rituálů a ke ztrátě jejich doposud stabilního prostředí. Větší děti mají tendenci se pěstounům zalíbit. Je dobré dodržet tzv. šestinedělí, kdy dítě bude doma s rodinou a nebude vystaveno chaosu návštěv. Druhá fáze je uvolnění. Po uplynutí určitého času, kdy si dítě zvykne na nové prostředí a bude cítit že je to jeho domov, nastává testování stability. Dítě mapuje teritorium, jakou má pozici v rodinném komplexu, jak se tvoří hranice a kde jsou mantinely. Dva extrémy, které v této fázi mohou nastat jsou ty, že dítě se začne chovat agresivně, jelikož na základě předchozí zkušenosti předpokládá, že opět bude opuštěno, nebo naopak se začne chovat příliš závisle, jelikož má obavy z opuštění. Oba dva tyto extrémy jsou velice náročné na zvládnutí. Třetí fáze je přijetí. Dítě ví, kde je jeho místo, ví, co může očekávat od okolí a pokud se cítí přijato rodinou, tak i ono rodinu přijímá. Začíná budovat vztahy a vazby se členy rodiny (Zezulová, 2012).

Adaptace na straně pěstounů taktéž probíhá ve třech fázích. První je nadšení, kdy je pěstoun po dlouhém čekání na dítě zaplaven emocemi. Druhá fáze je rozčarování, které je tím hlubší, čím méně byl pěstoun připraven. Dítě může být právě ve fázi, kdy bojuje s okolím, chová se agresivně a pěstoun se s tím musí naučit vypořádat. Pěstoun je postaven do zcela nových situací, které se musí naučit dostat pod kontrolu. Poslední fáze je smíření, kdy pěstoun přijme dítě takové, jaké je a začne dítě bezpodmínečně přijímat (Zezulová, 2012).

Jednou z prvních věcí, na kterou pěstoun po příchodu dítěte do rodiny narazí, může být myšlenka, že dítě není takové, jaké si představoval. Tato fáze je zcela přirozená. Fáze

adaptace slouží k tomu, aby se pěstoun naučil žít s tím, jaké dítě je doopravdy. Problém ale může nastat, pokud se pěstoun i po nějaké době odmítá vzdát svých představ a pohled na dítě je ovlivněn jeho představami a požadavky. Dalším problémem může být podoba dítěte. Pěstoun mnohdy doufá, že alespoň nějaké fyzické rysy mezi dítětem a jím budou shodné. Zde je namístě zdůraznit, že ačkoliv dítě většinou není pěstounovi fyzicky podobné, může pěstoun výchovou ovlivnit jeho chování. Často také pěstouni řeší, že chovají k pěstounskému dítěti jiné city než k dítěti biologickému. Mimo jiné sledují reakce okolí a porovnávají, jak se chová k biologickým a pěstounským dětem. Biologická matka nosí dítě 9 měsíců, cítí ho v sobě a utváří si s ním citovou vazbu. Pěstounské dítě přijde již v určitém věku, má základ z jiné rodiny a fáze adaptace slouží především k tomu, aby jej pěstouni poznali a naučili se jej mít rádi. Jedním z dalších tlaků na osobu pěstouna může být etnikum dítěte. Co se týče této oblasti, tak mezi rizikové faktory patří jak pohledy okolí, tak případná šikana dítěte ve škole. V mnoha případech pěstouni do žádosti uvádějí, že preferují dítě většinového etnika. Mezi další náročné aspekty adaptace spadá například i vůně dítěte, která navozuje pocit intimacy. Mezi závažnější problémy, se kterými se spousta pěstounských rodin potýká, je například i zaostalost dítěte, na kterou se zaměříme později (Návrat, občanské sdružení, 2006).

Pokud dojde k podcenění fáze adaptace, nastává riziko navrácení dítěte ze strany pěstouna.

3.4 Děti se specifickými potřebami v pěstounské péči

Do pěstounské péče přicházejí i děti, které mají různé specifické potřeby. Tyto děti často potřebují pomoc a podporu, která se týká hygieny, oblékání či krmení. Mimo jiné je potřeba věnovat více pozornosti a času návštěvám lékařů, odborníků nebo jiných specializovaných služeb, které slouží k uspokojení a naplnění potřeb dítěte (Ministry of Children and Family Development, nedat.).

V pěstounské péči jsou rovněž děti, které nejsou zdravotně v pořádku. Péče o ně je mnohem náročnější než péče o zdravé dítě. U dětí v NRP často nevíme nic o rodinné anamnéze, či o osobní anamnéze (Čermáková, 2012).

Do kategorie dětí se specifickými potřebami, a tedy s nestandardními projevy chování řadíme děti se zdravotním znevýhodněním, děti s duševním onemocněním, děti, které zažily

zneužívání, zanedbávání, týrání nebo byly obětí trestných činů, děti s vážnými výchovnými problémy a mnoho dalších (Institut projektové řízení a.s., 2017).

V roce 2017 byl proveden výzkum, který se zabýval potřebami pěstounů, kteří mají v péči dítě se specifickými potřebami. Z něj vyplynulo, že 84 % pěstounů je spokojených s aktuálním systémem podpory, který odpovídá jejich potřebám. Dalších 14 % respondentů uvedlo, že nikoliv. Respondenti, kteří pečují o dítě s mentálním, zdravotním a kombinovaným znevýhodněním shodně s respondenty, kteří pečují o dítě s výchovnými problémy anebo děti z etnické menšiny uvedli, že považují za nejdůležitější zprostředkování psychologické a terapeutické nebo jiné odborné pomoci. Respondenti, kteří pečují o děti, které zažily týrání či zneužívání, označují jako nejdůležitější poradenství (Institut projektové řízení a.s., 2017).

Pokud do rodiny přijde dítě, které se chová nestandardně, tak nastává náročná situace nejen pro pěstouny, ale i pro širší rodinu pěstounů. Na tomto místě uvedeme studii, která se zabývala dětmi s tělesným postižením. Ukázalo se, že například právě možnost služby hlídání dětí, je důležitá pro kvalitu života rodiny. Dalším aspektem kvality života rodiny je samozřejmě včasná intervence odborníka (Araújo, Paz-Lourido, & Gelabert, 2016). Tento výzkum sice ilustruje situaci v biologické rodině, ale domníváme se, že v pěstounské rodině může být tato situace obdobná.

3.5 Kontakt s biologickou rodinou dítěte

V pěstounské péči je důležité zachovávat přirozené rodinné vazby pro dítě, vytvářet je a upevňovat. Zároveň by měl pěstoun udržovat a podporovat kontakty dítěte s biologickou rodinou (Smolíková, 2014).

Pěstouni se často styku s biologickými rodiči dítěte obávají. Může jít o osoby s patologickými projevy chování, jako je například závislost na návykových látkách, nezaměstnané osoby, osoby vulgární či žijící v nevhodných podmínkách (Asociace poskytovatelů sociálních služeb ČR, 2018).

Vztah mezi pěstounskou a biologickou rodinou může mít mnoho podob. Atmosféra v rodině může být kooperativní, napjatá nebo něco mezi tím. Velký problém je, pokud má pěstoun pocit, že biologická rodina dítěte podřívá veškerou dobrou práci pěstounské rodiny. Neexistuje ale jednoduchý způsob, jak toto napětí vyřešit. Mezi nejlepší nástroje na podporu atmosféry v rodině řadíme porozumění, empatii a komunikaci. Pokud se vžijeme

do postavení biologických rodičů, je nasnadě, že tito mohou zažívat pocity týkající se ztráty dítěte, pociťují trauma a hanbu. To vše ovlivňuje jejich chování vůči pěstounům a okolí, a může se projevat v hněvu, konkurenčním chování nebo kritice (Ministry of Children and Family Development, 1997).

Je na místě podotknout, že kontakt s biologickou rodinou se netýká jen rodičů, ale i sourozenců, prarodičů či jiných příbuzných. Podívejme se na některé dopady kontaktu s biologickou rodinou. Ze studie, která byla provedena na London South Bank University vyplývá, že děti, které udržují kontakt s biologickou rodinou, mají svůj životní příběh více soudržný. U dětí, které měly ke svým biologickým rodičům ambivalentní vztah, se ukázalo, že ostatní příbuzní mohou sloužit jako médium k udržení vazeb a osobní kontakt s nimi jim pomáhá zmírnit úzkost zapříčiněnou vztahy s rodiči. Některé aspekty mohou být i negativní. Například pokud dítě mělo s biologickou rodinou dobrý vztah a nyní i kontakty probíhají velmi dobře, rodiče mu nosí dárky, v dítěti může růst zmatek a ambivalentnost pocitů, zvláště pokud s ním rodiče stále mluví o jeho návratu domů. V některých případech, kdy bylo dítě odebráno z rodiny, kde docházelo k násilí, tak při pokračování kontaktu s rodinou k násilí i nadále docházelo (Boyle, 2015).

Na základě výše zmíněných faktů a informací se jeví jako potřebné s obavami pěstounů z kontaktů s biologickou rodinou pracovat. V první řadě je to úkol doprovázející organizace, ale také OSPOD. Je třeba vyjasnit pravidla setkávání, eliminovat různé rizikové faktory, pokud je to potřeba a situace to vyžaduje, je vhodné do řešení zapojit další odborníky, kteří budou nápomocní (Vlčková, nedat.).

3.6 Odchod dítěte z pěstounské rodiny

Co se týče ukončení pěstounské péče, tak máme několik způsobů, jak k tomu může dojít. V první řadě je to dosažením plnoletosti dítěte v pěstounské péči, dále rozhodnutím soudu, a to jak na žádost pěstouna, tak na žádost dítěte či OSPOD. Pěstounská péče rovněž zaniká úmrtím pěstouna či dítěte (Trnková, 2017).

„Zatímco v případě ukončení péče zletilostí se jedná o přirozený proces, který je nedílnou součástí konceptu pěstounské péče, zrušení pěstounské péče rozhodnutím soudu je téměř vždy spojeno s pocitem neúspěchu či zklamání některého ze zúčastněných“ (Pazlarová, 2016, 121).

Pojďme se blíže podívat na ten méně ideální případ, kterým je ukončení pěstounské péče z rozhodnutí soudu.

Existuje hned několik faktorů, které mohou přispět k neúspěšnému pobytu dítěte v náhradní rodině. Faktory můžeme rozdělit do tří skupin. Jednak to jsou faktory na straně pěstouna, dále na straně rodiny a také na straně externí podpory. Příkladem těchto faktorů může být doba trvání pěstounské péče. Nejrizikovější období pro navrácení dítěte je první rok PP. Po dvou letech se riziko vrácení dítěte značně snižuje. Další rizikový faktor je věk biologického, tedy vlastního dítěte pěstouna. Pokud má rodina dítě do 5 let, je zvýšené riziko návratu dítěte v PP. Další riziko je nepřijetí dítěte ze strany biologických dětí. Toto riziko je ještě silnější, pokud věk dětí je rozdílný o více než 5 let. Posledním příkladem je slabá podpora ze strany doprovázející organizace či úřadů. V pěstounské péči se vyskytuje velké množství náročných situací, které mohou trvat velmi dlouho. Proto je vždy potřebná adekvátní podpora ze strany jak OSPOD, tak doprovázejících organizací (Amalthea, 2011).

Z výzkumu, který proběhl v roce 2013 v USA na pěstounech, kteří ukončili pěstounskou péči, vyplývá, že 73 % pěstounů se vyjádřilo, že jim dítě chybí. Dále 45 % respondentů souhlasilo s tvrzením, že prožívají období smutku a nikdo jim nedokáže nahradit prázdné místo po dítěti. V neposlední řadě 40 % respondentů se vyjádřilo, že jejich život nefunguje stejně, jako před odchodem dítěte (Hebert, Kulkin, & McLean, 2013).

Pokud se pro srovnání zaměříme na pěstounskou péči na přechodnou dobu, tak i přesto, že se v ní s odchodem dítěte již dopředu počítá, tak Anna Lasovská (2018) ve své bakalářské diplomové práci uvádí, že je odchod dítěte vnímán jako bolestivá zkušenost, se kterou se pěstouni i členové rodiny potřebují nějakou dobu vyrovnávat.

4 RODINA

V rámci této práce se nyní budeme věnovat tématu rodiny. Mohlo by se zdát, že na tomto tématu již není co objevovat – přece rodina, jakožto jedna z prvních společenských institucí, je zde stovky let.

Domníváme se, že právě nyní je třeba tématu rodiny věnovat ještě větší pozornost než dříve. Pokud se podíváme do médií, odborných časopisů či knih, tak poslední dobou ve společnosti vyvstávají do popředí témata, jako je krize rodiny nebo naopak tradiční rodina. Je tedy potřeba pozorovat a zkoumat, co se ve vývoji rodin děje, jak se posouvá společenské mínění a také vědět, jak s „moderními“ problémy rodin pracovat.

Téma rodiny a pěstounské péče nelze od sebe striktně oddělit. Již v předchozí kapitole jsme se dotkli toho, jak pěstounské rodiny fungují a čím vším musí procházet.

V této kapitole si definujeme rodinu a zaměříme se na jednotlivé funkce, které by měla vůči dítěti splňovat.

4.1 Definice rodiny

Existuje mnoho definic rodiny. Vždy záleží na oboru či úhlu pohledu, kterým chceme rodinu definovat. Existují definice sociologické, psychologické a jiné. V této práci se zaměříme na definice psychologické.

Velký psychologický slovník definuje rodinu následovně: „*Rodina je společenská skupina, spojená manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí,*“ (Hartl & Hartlová, 2015, 504).

Autoři následovně vymezují několik druhů rodiny. Jednou z nich je například rodina funkční, kde se členové snaží úspěšně řešit problémy a dochází k tomu, že se vztahy v rodině vyrovnávají nebo přizpůsobují životním cyklům jednotlivých členů. Pokud hovoříme o rodině, můžeme rozlišovat nukleární rodinu a širší rodinu. Nukleární neboli jaderná rodina, je tvořena oběma manžely/rodiči a jejich dětmi. Proti tomu širší rodina je ve většině případů mnohem početnější skupina. Je svázaná příbuzenskými/pokrevními pouty a jinými dalšími faktory. Zahrnuje prarodiče, tety, strýce, bratrance a sestřenice (Hartl & Hartlová, 2015).

Otázkou rodiny se na poli vědy zabývá obor Psychologie rodiny. Jeho užití je například v rodinném poradenství nebo rodinné terapii. Mezi příkladná témata patří například trend odkládání mateřství, absence rodičovství či nevlastní rodiny (Sobotková, 2001).

4.2 Funkce rodiny

Rodina funguje jako systém, který umožňuje dětem vyrůst, dozrát, socializovat se a najít vlastní identitu. Mimo jiné rodina odráží strukturu, kulturu, hodnoty, pravidla či očekávání společnosti. Rodina by měla tvořit most mezi jedincem a společenstvím. Rodina má tedy splňovat funkce, které žádná jiná instituce splňovat nemůže (Gunindi, Sahin, & Demircioglu, 2011).

Pojďme si přiblížit jednotlivé funkce, které rodina plní. Jako první se zaměříme na biologicko-reprodukční funkci. Tato funkce znamená, že rodina má funkční základnu – nejčastěji pár muž a žena, kteří mají potenciál mít děti. V dnešní době se dostáváme spíše do trendu nemít děti, popřípadě mít pouze jedináčka. Pro naši společnost to znamená nenaplnění jedné ze základních funkcí, a tato se dostává do úbytku populace. Dítě je také často vnímáno jako „brzda“ v kariéře. Funkce sociálně-ekonomická chápe rodinu jako prvek ve společnosti, který má přispívat do ekonomiky jako pracovní síla, stejně tak jako konzument. Funkce ochranná, také jinak řečeno funkce zaopatřovací či pečovatelská, sebou nese starost o jednotlivé členy rodiny. Tato funkce bude důležitá zejména v budoucnosti, kdy z hlediska úbytku populace nemůžeme očekávat silnou sociální podporu od státu. Socializačně-výchovná funkce je vnímána z hlediska vstupu dítěte do společnosti a přípravy dítěte na samostatný život. Rodina nesmí opomíjet rekreaci, kdy by členové měli trávit čas spolu, mít společné zážitky a upevňovat vazby. V neposlední řadě tady máme emocionální funkci. Rodina je jedinečná instituce, která vytváří pevné vazby a dává pocit lásky, bezpečí a citové zázemí (Kraus, 2014).

Pojďme si odpovědět na to, proč jsou funkce rodiny důležité. Mnoho funkcí plní nejen nukleární rodina (ten nejbližší okruh), ale i širší okruh členů rodiny. Domníváme se, že například konkrétně funkce ochranná může být vztažena i na vrstevníky v rodině, bratrance a sestřenice. Stejně tak i funkce socializačně – výchovná. Jsme přesvědčeni, že rovněž prarodiče mohou formovat vnoučata jistým směrem, který rodiče mohou, ale také nemusí, vždy vnímat jako podstatný či správný.

Domníváme se, že některé funkce rodiny by měly mimo jiné naplňovat potřeby dítěte. Na základě studií dětí, které vyrůstaly ve výchovných zařízeních nebo v rodinách, které neplnily své funkce, bylo odvozeno pět základních psychických potřeb.

Matějček a kol. (1999) tvrdí, že pokud nedochází k uspokojování těchto základních potřeb, tak psychická deprivace (stav, který je právě výsledkem toho, že tyto psychické potřeby nebyly dlouhodobě uspokojovány), může působit prakticky v celém životě jedince.

Na základě výše uvedeného můžeme odvodit, že u dětí, které jsou v pěstounské péči, je možná ještě více důležité důsledně hlídat naplňování jejich základních potřeb. Pojďme si je konkrétněji přiblížit.

Jako první potřebu Matějček (1994) uvádí potřebu podnětu zvenčí. Dítě by mělo mít dostatečný přístup k nejrůznějším podnětům v okolí. Takto můžeme správně stimulovat nervovou soustavu dítěte a podporovat ho při vývoji. Druhou potřebou je potřeba smysluplného světa. V podnětech, které dítě přijímá, musí být řád. Pokud bychom dítě „bombardovali“ neustále chaotickými podněty, tak stimulace neproběhne správně. Další, třetí potřeba se týká životní jistoty. Dítě musí vědět, že má pevné vazby, které nikam nemizí a má pevnou oporu. Čtvrtá je potřeba vlastní společenské hodnoty. Dítě musíme přijímat, povzbuzovat a oceňovat. Snažíme se budovat v dítěti zdravé sebevědomí a identitu. Pátou, poslední potřebou, kterou Matějček definoval, je potřeba otevřené budoucnosti. Pro dítě je důležité se na něco těšit, o něco usilovat a snažit se něčeho dosáhnout.

Pokud do rodiny přijde nové dítě, bylo by vhodné, aby i ve vztahu k němu rodina jednotlivé funkce plnila a v rámci toho uspokojovala jeho základní psychické potřeby. I když přijetí dítěte může být delší proces, často si dítě může i díky postupnému naplnění svých základních potřeb vybudovat hluboké a pevné vztahy právě s rodinou pěstouna. A to jak s nejbližšími členy rodiny, tak rovněž se členy rodiny širší, například s bratranci, sestřenicemi či prarodiči. Myslíme si, že jistou roli zde může hrát fakt, že dítě může mít jistou formu citové deprivace z biologické rodiny či ústavu. V tomto případě se domníváme, že může být pro pěstouny i pro rodinu složitější tyto funkce naplňovat, protože nemusí dostávat adekvátní reakce ze strany dítěte a vidět výsledky svého snažení.

4.3 Vztahy v rodině

Vztahy v rámci širší rodiny jsou velmi širokým tématem. Několik aspektů vztahu dítěte a rodiny, jako je například adaptace, jsme probrali v předchozí kapitole. V této části

se budeme obecně věnovat faktorům, které ovlivňují vztah s širší rodinou. Konkrétním vazbám a aspektům vztahu dítěte s širší rodinou, se budeme věnovat v kapitole následující.

Pokud vycházíme z výše uvedeného popisu širší rodiny, tak v dospělosti se pro jedince stávají širší rodinou i jeho rodiče, a pozici nukleární rodiny zaujímá partner/partnerka a děti.

Na základě této úvahy se nyní pokusíme zevšeobecnit teorii Silversteina a Bengtsona (1997), kteří přišli s konceptem mezigenerační soudržnosti mezi rodiči a dítětem poté, co jsou jejich děti dospělé. Vycházíme-li z předchozí úvahy o nukleární a širší rodině, můžeme se tuto teorii pokusit zevšeobecnit na rodinu s dětmi a prarodiče dětí.

Autoři Bengtson a Silverstein uvádí šest faktorů, které mají vliv na rodinou soudržnost, tedy i na vztah mezi členy rodiny. Jako první mezi dané faktory zařadíme strukturu. Pod tímto pojmem je myšlena především geografická vzdálenost, která má vliv na frekvenci kontaktu členů rodiny. Dále zde patří spojení, tedy frekvence společného kontaktu a sdílené aktivity mezi členy rodiny, rovněž city, tedy pocit emocionální blízkosti, ujištění, intimita mezi členy rodiny, stejně tak konsenzus neboli skutečná či vnímaná vzájemná dohoda o názorech, hodnotách nebo životním stylu jednotlivých členů. Nesmíme zapomenout na funkci, tedy výměnu jak instrumentální, tak například i finanční pomoc a vzájemnou podporu mezi členy rodiny a v neposlední řadě normy, pod čím si můžeme představit, jak velký závazek členové rodiny vůči sobě mají (Silverstein & Bengtson, 1997).

Ve vztahu k pěstounským rodinám, se můžeme opřít o informaci z kvalitativního výzkumu provedeného v roce 2016 Peterem Denenbergem, který byl součástí jeho doktorandské práce. Z jeho výzkumu vyplynulo, že je viditelný rozdíl mezi vztahy dítěte se členy širší rodiny, kteří jej vídají pravidelně, a mezi těmi, kteří jej vidí sporadicky (Denenberg, 2016).

Instrumentální podpora je v rodinách rovněž velmi častá. Co se jí týče, tak ve vztahu mezi dítětem a rodinou může probíhat oboustranně. Jak ze strany rodiny k dítěti, tak od dítěte k rodičům či k rodině. Domníváme se, že určitou formou právě této podpory mohou být i dary. Ze strany dětí se nejčastěji jedná o obrázky či jiné výrobky. Australský výzkum z roku 2012 poukazuje na fakt, že pokud dítě dává svému okolí dary, tak ho to jednoduše činí šťastným. Jedná se tedy o formu prosociálního chování. Ta také ukazuje, že čím nákladnější dar dítě dává, tím je větší subjektivní štěstí dítěte (Aknin, Hamlin, & Dunn, 2012).

Pokud přichází do pěstounské rodiny dítě, tak z logiky věci se ve většině případů jedná o dítě, které pochází z rodiny, která nebyla zcela funkční. Jsme přesvědčeni, že nefunkčností této rodiny je do jisté míry poznamenáno i toto dítě. Funkční pěstounská rodina by tedy mohla dítěti dát to, co mu nemohla dát či nedala jeho vlastní biologická rodina. Domníváme se, že dítě prostřednictvím pěstounské rodiny dostává nové podněty, učí se novým dovednostem, učí se budovat a rozvíjet vztahy s okolím, mnohdy teprve v pěstounské rodině zažívá dítě pocit jistoty, bezpečí a přijetí.

5 ŠIRŠÍ RODINA PĚSTOUNA A DÍTĚ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI

V úvodu této kapitoly je třeba zdůraznit, že tato práce se zabývá vztahem dítěte v pěstounské péči se širší rodinou pěstouna. Nepojednáváme zde tedy o biologické rodině dítěte, se kterou má dítě svěřené do pěstounské péče právo se rovněž stýkat.

Zaměříme se zde na konkrétní rodinné vztahy. Pro mnohé pěstouny je mínění členů širší rodiny na jejich rozhodnutí stát se pěstouny, velice důležité. Členové širší rodiny si stejně jako pěstouni musí na novou situaci zvyknout, a potřebují k tomu jistý čas. Potřebují informace a odpovědi na otázky (Návrat, občanské sdružení, 2012).

Přijetí dítěte ze strany širší rodiny může mít několik podob. Kateřina Indráková (2015) ve své diplomové práci zachytila reakce na přijetí dítěte ze strany širší rodiny pěstouna, a to buď pozitivní (nejčastější odpověď), neutrální (ani vřelé ani nepřívětivé) a negativní. Tyto reakce jsou z laického pohledu zcela pochopitelné, a je třeba mít na mysli, že mohou nastat.

Proč je podpora a přístup širší rodiny pro pěstouny tak důležitý? Z výzkumu, který byl proveden na Alabamské univerzitě vyplývá, že lidé, kteří vnímají svoji širší rodinu jako podporující, mají méně problémů s duševním zdravím, konkrétně s depresí (Dressler, 1985).

Širší rodina je nedílnou součástí rodiny nukleární a jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, má na nukleární rodinu jistý vliv. Koho konkrétně si pod širší rodinou můžeme představit? Pokud budeme rodinu vztahovat k dítěti, tak v nejbližším okruhu širší rodiny se jedná o prarodiče, tety, strýce, bratrance a sestřenice.

Je běžné, že se interakce se širší rodinou průběžně mění dle toho, co se v rodině právě děje. Do životního cyklu zasahují nejrůznější události, jako je například svatba, úmrtí či narození nových dětí. Právě díky těmto událostem může v různých fázích života docházet k utužování vztahů či naopak k odtahu (Klever, 2016). Jednou z těchto událostí může být právě přijetí dítěte do pěstounské péče. Proto je třeba se v rámci tématu pěstounské péče věnovat i širší rodině.

Domníváme se, že zejména vytváření zdravého obrazu rodiny a identity je velice důležité pro dítě v pěstounské péči. Jsou to vzorce, které později v dospělosti může přenášet do své vlastní rodiny.

Jsme přesvědčeni, že pro dítě v pěstounské péči je důležitý faktor, v jakém roku do rodiny přišlo. Nižší věk napomáhá rychlejší adaptaci. Domníváme se, že i pro širší rodinu, tety, strýce a prarodiče, je lehčí si zvyknout na malé dítě než na dítě vyššího věku, které má již své zažité návyky a které prošlo určitou výchovou. Zde se nabízí velký prostor pro psychology a poradenství v rámci tématu rodiny a pěstounské péče.

Centrum věnující se náhradní rodinné péči ve Velké Británii, ve Walesu, má ve svých materiálech zpracováno téma přiblížení pěstounství širší rodině pěstouna. V procesu přípravy na pěstounskou péči se pracovníci centra dotazují pěstounů na to, jaký vztah mají se širší rodinou, jaký má rodina názor na pěstounskou péči a jak se v této situaci cítí. Může se stát, že sociální pracovník širší rodinu navštíví a ptá se na podrobnosti ohledně jejich postoje. Časté obavy se týkají rovněž dalších dětí v rodině. Tyto se musí naučit sdílet své tety a strýčky s novými členy rodiny. Pokud navíc dítě, které přijde do rodiny jako nové, má problémy s chováním, může to být pro stávající členy rodiny jistý šok. Výhoda pěstounské péče ale může být v rozvoji empatií biologických dětí v rodině. Lidé si často myslí, že děti v NRP musí mít nutně nějaké výchovné problémy. To ale není každý případ. Děti pochází z nejrůznějších kultur a musí si projít různými životními kroky. Mají jiné potřeby a zkušenosti než děti ostatní. V rámci přípravy na pěstounskou péči je snaha budoucí pěstouny vzdělávat v této oblasti, aby mohli vidět za problémy a hledat jejich spouštěče. Zároveň širší rodina může mít pozitivní efekt na chování dítěte a může být dobrým modelem. Co se týče prázdnin a rodinných oslav, není důvod, aby se jich děti v pěstounské péči nezúčastňovaly. Pro mnohé to může být úplně nová zkušenost (ADCS Leading Children's Services, 2016).

V České republice není běžnou praxí takto širší rodinu prověřovat. V rámci přípravy na ní může dotaz padnout, ovšem návštěva a osobní rozhovor neprobíhá. Gabriel a Novák (2008) ve své knize uvádějí, že souhlas širší rodiny není pro pěstounskou péči nutností, nýbrž výhodou.

Toto potvrzuje i Sobotková (2003) která přišla s tím že 27,3 % respondentů, kteří mají pěstounskou péči, tak klade důraz právě na souhlas celé širší rodiny,

co se pěstounské péče týká, který vede k vyšší pravděpodobnosti úspěšnosti pěstounské péče.

5.1 Prarodiče a dítě v pěstounské péči

Prarodiče mohou přímo i nepřímo zasahovat do jednotlivých funkcí rodiny. Ovlivňují život jak svých dětí, tak život vnoučat. Zasahovat mohou prakticky do kterékoliv funkce. Jedná se jak o ekonomickou funkci – mohou rodinu podporovat nebo naopak mohou být na ní finančně závislí, mohou zasahovat do výchovy, do určování norem, ale také do výběru partnera svých potomků (Matějček, 1997).

Myslíme se, že prarodiče mohou své pozice v rodině využívat dobrým ale i špatným způsobem. Jsou v roli, kdy svým chováním mohou rodinu rozložit zevnitř, nebo naopak ji stmelovat a povzbuzovat. Vždy záleží na daném přístupu. Předpokládáme, že při příchodu dítěte do rodiny se z nich stává jistota pro rodiče, kteří nemusí mít zkušenosti s výchovou a péčí o dítě. Také se z nich může pojistka pro případ, že by se rodičům něco stalo. Dítě by mělo stále rodinu, která se o něj postará.

Prarodiče jsou tedy v mnohých rodinných systémech nepostradatelní. Dítě s nimi může zažívat to, na co rodiče nemají čas. Prarodiče mohou být v rozbouřené mladé rodině přístavem, kde dítě nalezne klid a bezpečí (Cesari Lusso, 2011).

Domníváme se, že ideálním stavem by bylo, jestliže by prarodiče přijali dítě v dlouhodobé pěstounské péči jako své vlastní vnouče, a tak se k němu i chovali. Zcela prakticky by to tedy znamenalo, že by nedělali rozdíly mezi biologickými vnoučaty a dítětem v NRP. Stejně jako ostatním vnoučatům by mu dávali dárky k Vánocům, povídali si s ním, případně dávali drobné kapesné, brali k sobě na prázdniny, hlídali ho apod.

Abychom tohoto ideálního vztahu mezi dítětem a prarodiči dosáhli, je třeba, aby se rodiče při rozhodování ohledně případné pěstounské péče ohlíželi právě i na názory prarodičů. V tento moment je třeba rovněž zhodnotit, že pěstounská péče v době, kdy vyrůstali, nebyla zcela běžná. Z toho důvodu mohou mít prarodiče množství obav, které mají strach říci nahlas. Mezi nimi může být například obava z toho, co za dítě přijde do rodiny, zda budou rodiče zvládat péči i o své biologické potomky, nebo zda si zbytečně nekomplikuji svůj vlastní život. Rovněž je potřeba si vyjasnit i výše uvedená témata, jako jsou právě dárky, oslovování nebo jak hovořit o tom, odkud dítě pochází. Není dobré razit názor, že pokud prarodiče nepřijmou pěstounské dítě, tak celá rodina včetně

biologických dětí je přestane navštěvovat. Tento postoj je hodně tvrdý a dává špatný příklad i dětem (Zezulová, 2012).

V knize *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*, se autoři věnují rozdílu v roli prarodičů v adoptivní rodině a v pěstounské rodině. Pro prarodiče, jejichž potomci se rozhodli dítě adoptovat, je jejich nová role babičky/dědečka v mnohém náročnější. Pokud je mladý pár neplodný, jejich rodiče tuto situaci velmi těžce prožívají. Může se stát, že si neplodnost mladého páru právě oni dávají za vinu, a navíc musí čelit tlakům okolí, kdy se jejich známí a příbuzní vyptávají, zda už budou mít vnoučata, či nikoliv. Často jsou to právě oni, kdo mladý pár podporuje při adopci. Pokud adopce proběhne úspěšně, tak se setkáváme se dvěma postoji, a to buď s nadšením nebo s rezervovaným přístupem. Vystává řada otázek ohledně neznámého dítěte, dědičnosti, jeho rasy či toho, co se dělo s dítětem předtím, než přišlo do nové rodiny. Často kriticky sledují novou rodinu a adaptaci dítěte (Dytrych & Matějček, 1997).

Proti tomu stojí pěstounská péče, která je podstatně volnější než adopce. V některých případech je dítě přijímáno do rodiny, ve které již biologické děti jsou. V tomto případě mohou mít prarodiče pocit uspokojení z hlediska biologické reprodukce rodiny, a dítě přijmou snadněji (Matějček, 1997).

Knihu *Nevlastní rodiče a nevlastní dítě* se mimo jiné zabývá tématem, jak prarodiče přijímají potomky nových partnerů svých dětí. Do určité míry můžeme tyto poznatky přenést i na naše téma, jelikož se jedná o děti, které nemají biologickou vazbu na prarodiče. Autoři uvádí, že prarodiče se často na děti dívají spíše jako na případné oběti, a nedávají jim vinu za situaci, ve které se ocitli. Zodpovědnost za danou situaci přisuzují rodičům. Pokud bychom to tedy převedli na NRP, tak by na vinně za situaci byli biologičtí rodiče, kteří se o dítě nestarali a zanedbávali jej. Pokud je dostatek vůle, tak prarodiče si děti mohou opravdu získat velmi brzy. Nezatěžuje je totiž zodpovědnost rodičů, ale mohou se plně soustředit na „rozmazlování“ vnoučat a věnovat jim čas a prostor. Prarodiče mívají často rovněž tendenci se stavět na stranu vnoučat než na stranu rodičů. Tímto vším si děti mohou získat, ale odezva ze strany dítěte nemusí být vždy nutně kladná. Některé děti přilnout k prarodičům hned, jiným dlouho trvá, než prolomí ledy a jiné si mohou vynucovat pozornost prarodičů za každou cenu. V neposlední řadě je vztah dětí s prarodiči ovlivněn předchozí zkušeností. Pokud bychom situaci opět převedli na NRP, tak dítě může mít ze své biologické rodiny vytvořený kladný vztah se svými pravými prarodiči, kteří se o ně například z důvodů stáří a zdraví nemohou starat, nebo naopak mohou mít s nimi

velmi špatnou zkušenost díky týrání a mají strach navázat kontakt s novými prarodiči. Velká výhoda pro prarodiče je, že pokud jsou přívětivě naladěni, tak budou v dítěti vzbuzovat pocit novosti a budou jej přitahovat (Dytrych & Matějček, 1999).

Po prostudování dostupných materiálů (Občanský zákoník 89/2012 Sb.) jsme zjistili, že pěstounská péče jako institut, se týká opravdu pouze samotného pěstouna a s jejich rodiči, tedy potenciálními prarodiči dítěte v pěstounské péči a s další širší rodinou nijak nepočítá.

Situace, kdy přijde dítě do nové rodiny může být v jistých aspektech podobná, jako když přijde do rodiny dítě společně s novým partnerem/partnerkou jiného člena rodiny. Jedná se taktéž o přijetí dítěte, které nemá biologický základ v rodině. Pojďme se podívat na výzkum, který byl proveden v roce 2017 v USA. Výzkum se týkal toho, jak prarodiče vnímají své biologické a nevlastní vnoučata. Ukázalo se, že biologické babičky vykazovaly ke svým vnoučatům přímější péči, větší emocionální blízkost a větší finanční podporu, než babičky nevlastní. U dědečků tento rozdíl zjištěn nebyl (Gray & Brogdon, 2017).

Ačkoliv se výzkum týkal primárně nevlastních rodin, domníváme se, že se s touto skutečností může potýkat i řada pěstounských rodin. Z tohoto důvodu vidíme, jak je důležité s prarodiči pracovat, komunikovat s nimi o problémech a snažit se o otevřenost a upřímnost, ať už se to týká minulosti dítěte svěřeného do pěstounské péče, nebo aktuálního dění v rodině.

Pojďme se podívat na několik doporučení, které jsou primárně adresované nevlastním prarodičům, ale na základě výše zmíněné podobnosti se domníváme, že mohou být dobře aplikovatelné i v případě pěstounské péče. Pokud chtějí prarodiče budovat vztah s dítětem, měli by zaujmout otevřený postoj a projevovat o něj zájem. Například by si měli na něj vyhradit čas na rodinném setkání a ptát se na jeho zájmy, koníčky či školu. Dále je to ochota pomoci rodině s dítětem, pokud jsou o to požádáni. A v neposlední řadě nerozlišovat vlastní a nevlastní vnoučata. Snažit se k nim chovat stejně, co se týče zájmu nebo například dárků k narozeninám (Raising Children Network (Australia), 2016).

5.2 Role vrstevníků v širší rodině

Jak praví jedna lidová moudrost: Rodinu si nevybíráme. Je otázka, do jaké míry dokáže pěstoun či rodič ovlivnit, jaké přátele si dítě najde. Každopádně jednou z prvních a nejstabilnějších skupin, se kterou se dítě mimo nukleární rodinu pěstouna setká, jsou

vrstevníci v širší rodině, a to bratraci a sestřenice. Pro dítě může být do budoucna velmi výhodné navázat s nimi dobré vztahy, jelikož tato vazba může být relativně trvalá.

Na téma vrstevníků v rodině můžeme pohlížet různými způsoby. Marie Vágnerová ve své knize *Vývojová psychologie* uvádí, že bratraci a sestřenice se mohou stát tzv. referenční skupinou pro dítě (Vágnerová, 2012).

Ať dítě členství v referenční skupině vyhledává či nikoliv, je jí silně ovlivněno. V tomto kontextu můžeme hovořit o pozitivní a negativní skupině dle toho, zda je vliv skupiny žádoucí či nikoliv (Šimíčková-Čížková, 2004).

Na základě výše zmíněných informací jsme přesvědčeni, že pro dítě v pěstounské péči může být společenství s bratraci či sestřenicemi přínosné. Tuto domněnku si můžeme ilustrovat na příkladu, kdy dítě společně tráví rodinné dovolené, či prázdniny u prarodičů. Myslíme si, že mohou takto navázat pevné spojení a přátelství, které může přetrvat i do dospělosti. Také se domníváme, že bratraci a sestřenice mu mohou dopomoci utvářet rodinné hodnoty nebo být vzorem v interakci a komunikaci mezi členy rodiny. Na základě výše poskytnutých informací tedy hovoříme o pozitivní referenční skupině. Pokud ale nastane opačný případ, že dítě je bratraci/sestřenicemi odmítáno a přehlíženo, dostává se s nimi do konfliktů nebo si s nimi nerozumí a bojují mezi sebou, hovoříme o negativní referenční skupině. Domníváme se, že u dítěte, svěřeného do pěstounské rodiny, kde mají pěstouni rovněž své vlastní děti, se to týká v první řadě vztahu mezi dítětem v pěstounské péči a biologickými dětmi pěstounů.

Jsme přesvědčeni, že oblast, která se týká právě vztahu mezi vrstevníky, může být ovlivněna obeznámeností biologických dětí v širší rodině. Je na pěstunech a jejich příbuzných, aby budoucím bratrancům a sestřenicím dítěte vysvětlili, co se děje, kdo do rodiny přichází a jak se mají k novému bratraci/sestřenici chovat. Předpokládáme, že případným vlastním dětem toto pěstouni vysvětlili, jelikož jejich role je daleko specifitější. Pokud se jedná o dlouhodobou pěstounskou péči, je předpoklad, že děti se budou setkávat na rodinných akcích, výletech či při jiných událostech a budou spolu navzájem v interakci. Je tedy na místě vztahy mezi nimi podporovat a upevňovat.

5.3 Tetý a strýcové

V neposlední řadě bychom chtěli zmínit roli tet a strýců pro děti. Jejich velkou výhodou je, že je k dítěti nesvazuje žádná zákonem daná povinnost (krom případů, kdy dítě

ztratí rodiče), což se projevuje především tím, že tety a strýcové si mohou dovolit mít k synovcům/neteřím mnohem uvolněnější přístup než rodiče. Mohou jim sdělovat historky z dětství o jejich rodičích, což může vzájemnou vazbu podpořit. Pro dítě je to další dospělý, na kterého se mohou spolehnout a se kterým mohou trávit čas. Zároveň tety a strýcové mohou nabídnout pomoc rodičům při hlídání, výletech a řešení starostí dětí, které se jim svěřují (Letwich, 26. května 2017).

Výše uvedené informace platí zejména pro biologickou rodinu. Předpokládáme, že v rámci pěstounské péče je tato vazba taktéž důležitá, protože může poskytovat oporu například v rámci hlídání.

Řada dětí si v dospělosti pamatuje, že ve středu pozornosti v rámci rodiny stál strýc nebo teta. Jsou to lidé, se kterými je prostor sdílet důležité události v životě jako jsou narozeniny, promoce, prázdniny nebo svátky. Pro rodiny, které mají úzké vazby, jsou tety či strýcové zdrojem podpory. Tento vzorec se do budoucna může přenášet, jelikož zdravě fungující vztahy s tetami a strýci pomáhají dítěti vytvářet představu budoucnosti a potom v dospělosti sami vyhledávají vztah a kontakt se svými neteřemi a synovci (Milardo, 2009).

VÝZKUMNÁ ČÁST

6 OBLAST VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ PROBLÉM

V empirické části bakalářské práce budeme navazovat na teoretické poznatky týkající se pěstounské péče a rodiny. Porovnáme, jak se ony poznatky odrážejí ve výpovědích respondentů a pokusíme se jednotlivé části propojit. Pojděme se nyní zaměřit na výzkumnou oblast, cíle výzkumu a výzkumné otázky.

Předešlé výzkumy, bakalářské a magisterské práce, se především zaměřují na nukleární rodinu pěstouna nebo biologickou rodinu dítěte. Nepodařilo se nám dohledat práci, která by v ohnisku výzkumu měla přímo širší rodinu pěstouna a vztah této rodiny s dítětem v pěstounské péči.

Pojďme si tedy vydefinovat naši výzkumnou oblast. Tou je *širší rodina pěstouna*. Náš výzkumný problém je: *Vztah dítěte v pěstounské péči s širší rodinou pěstouna*.

6.1 Cíl výzkumu

Naším cílem je popsat zkušenost pěstounů v oblasti vztahu dítěte a širší rodiny pěstounů. Nové dítě v rodině, které není s rodinou biologicky spjato, přináší do fungování rodinného systému změnu. Důvodem, proč nás zajímá právě pohled pěstouna je, že vidí obě dvě strany. Zná svou širší rodinu a lze říci, že je to nejbližší osoba dítěte v rodině.

6.2 Výzkumné otázky

Na základě cíle výzkumu jsme formulovali výzkumné otázky:

1. *Jak pěstoun vnímá roli širší rodiny ve vztahu k pěstounské péči?*
2. *Jak pěstoun vnímá vztah dítěte v pěstounské péči se svou širší rodinou?*
3. *Jak pěstoun vnímá podporu širší rodiny, co se týče výchovy pěstounského dítěte?*

7 METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

V této kapitole se budeme podrobněji zabývat tím, jak výzkum probíhal, jaké byly použity výzkumné metody vzhledem k výzkumným otázkám a také jak probíhal proces a metoda sběru dat, jejich zpracování a následné vyhodnocení.

S ohledem na naše výzkumné otázky jsme zvolili kvalitativní přístup. Je to přístup, který využívá kvalitativních metod pro popis, analýzu a interpretaci nekvantifikovatelných vlastností našeho fenoménu. Kvalitativní výzkum je založen na jedinečnosti a neopakovatelnosti. Dále zahrnuje kontextuálnost a procesualnost, které se snaží zahrnout vývoj daného fenoménu. Rovněž je charakteristický historičností a reflexivitou (Miovský, 2006).

Jako konkrétní typ výzkumu jsme užili případovou studii. Jedná se o detailní studii jednoho nebo více případů. Snažíme se zachytit složitost případu a popis vztahů v souvislostech (Hendl, 2016).

Jelikož jsme se zajímali o zkušenost pěstounů a jejich vidění daného výzkumného problému, data získaná kvantitativním způsobem by nebyla dostatečně bohatá a nedokázala by zachytit celou situaci v rodině.

7.1 Metoda sběru a tvorby dat

Jak již vyplývá z výzkumných otázek, které jsme v předchozí kapitole uvedli, v první řadě nás zajímal úhel pohledu pěstounů na daný výzkumný problém.

Jako konkrétní metodu sběru dat jsme zvolili polostrukturované interview. Tato metoda dokáže pokrýt mnohé nedostatky jak strukturovaného, tak nestrukturovaného interview. V rámci polostrukturovaného interview je vhodné se doptávat a nechat si případné odpovědi upřesnit a dovysvětlit. Často pokračujeme tak dlouho, dokud získáváme smysluplné a relevantní odpovědi (Miovský, 2006).

V rámci našeho interview jsme měli 18 základních okruhů. Ty byly rozčleněny na tři části. První část byla věnována základním faktickým údajům o rodině, druhá část se zabývala informacemi týkajícími se pěstounství a názorů pěstounů, a třetí nejdelší část

se již přímo věnovala našemu výzkumnému problému. V každém okruhu byly otázky seřazeny dle návaznosti tak, aby téma nebylo uměle přerušeno, ale abychom z něj vytěžili co nejvíce informací. Při realizaci interview jsme postupně prošli v tomto pořadí všechny tři okruhy. V rámci jednoho tematického okruhu jsme pořadí otázek mezi sebou volně zaměňovali tak, aby rozhovor plynule navazoval.

Poté, co jsme sestavili strukturu interview, proběhla pilotní studie. Pořadí a volba otázek byla diskutována nezávisle na sobě se dvěma pracovníky OSPOD, kteří se zabývají péstounskou péčí a tito poskytli zpětnou vazbu. Následně byl proveden pilotní rozhovor, který nám upřesnil délku trvání a pomohl vytvořit několik podotázek. Rovněž dal zpětnou vazbu na seřazení otázek a na upřesnění některých formulací otázek.

Průměrná doba trvání interview byla 40 minut. Nejkratší rozhovor byl 25 minut, nejdelší 80 minut. Sběr dat probíhal v rozmezí od října 2018 do konce ledna 2019.

V rámci pozorování, které je nedílnou součástí interview, jsme zjistili, že rozhovory s páry probíhaly obdobně jako rozhovory s jednotlivci. Bylo vidět, že pár spolu musel péstounskou péčí dlouho řešit a pěstouni mají věci prodiskutované a vymezené. Páry se doplňovaly, ani v jednom případě jsme nenarazili na situaci, kdy by měli rozdílný názor nebo pohled na danou skutečnost. Rozhovor s párem poskytl bohatší data, které se ale v rámci analýzy dat neprojeví jako zkreslující.

7.2 Výběrový soubor

Pro interpretativní fenomenologickou analýzu (dále IPA), jakožto metodu analýzy dat, je charakteristický nižší počet respondentů, ale s tím spojenou potřebnou detailní analýzou skutečnosti. Důležitá je především homogenita souboru a požadavek na dobrou reprezentativnost v rámci daného tématu (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

Naše kritérium na výběr participantů znělo: Participant musí mít v období posledních pěti let minimálně jedno dítě v dlouhodobé péstounské péči.

Ke kontaktování respondentů došlo přes sociální síť nebo e-mail. Čas a místo schůzky jsme se pokusili co nejvíce přizpůsobit požadavkům respondentů. Ačkoliv rozhovory byly domlouvány pouze s jedním z pěstounů, tak 2 respondenti si na schůzku vzali i svého partnera. Rozhovory začínaly neformálním pohovorem, který navodil příjemnou atmosféru, a následně jsme přešli k okruhům otázek.

Jako první jsme tedy použili prostý záměrný (účelový) výběr. Oslovili jsme vhodné respondenty z okruhu známých. Daným výběrem jsme však nezískali dostatek respondentů, a tak jsme ve druhé fázi využili metody příležitostného výběru. Tato metoda nemá jeden konkrétní postup, ale je založena na pohotovosti výzkumníka a jeho schopnosti improvizovat a využívat vhodných situací k získání respondentů (Miovský, 2006).

Jelikož jsme od začátku věděli, že metoda analýzy dat bude IPA, tak se od toho odvíjel i počet oslovených participantů. IPA totiž požaduje relativně malý soubor (Smith, Flowers, & Larkin, 2009).

Základní charakteristika našeho výběrového souboru je následující. Participantů pocházeli z Jihomoravského kraje, Zlínského kraje a Olomouckého kraje. Věk participantů byl v rozmezí 30–55 let. Výzkumný soubor tvořily 2 páry (muž a žena), 2 muži a 4 ženy. Detailní charakteristiku jednotlivých participantů uvádíme v následující kapitole.

7.3 Metoda analýzy dat a způsob jejich zpracování

Jako metodu analýzy dat jsme se rozhodli zvolit interpretativní fenomenologickou analýzu (IPA). Důraz v rámci této metody je kladen na individuální zkušenost jedince s určitým stavem nebo událostí. Snažíme se tedy zachytit vnímání, prožívání a pocity respondenta (Cropley, 2002).

IPA je postavena na třech základních směrech. Jsou jimi fenomenologie, hermeneutika a idiografický přístup. Fenomenologie klade v rámci IPA důraz především na individuální a jedinečnou zkušenost jedince. Hermeneutika klade důraz na to, že interpretace je z velké části ovlivněna zkušeností výzkumníka. Z toho důvodu se využívá hermeneutický kruh, nebo dvojité hermeneutiky, kdy se výzkumník snaží porozumět tomu, jak on sám problematiku chápe, ale i jak to chápe participant. Posledním pilířem je idiografický přístup, který je založen na pochopení případu jedince ve specifické situaci. Až v momentě, kdy pochopíme jeden případ, bychom měli přistoupit k analýze případu dalšího (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

V rámci metody IPA se často, nikoliv však nutně, využívá polostrukturované interview. Tato metoda je dostatečně otevřená případným změnám, ale zároveň udržuje strukturu a zajišťuje, že ve všech rozhovorech se dotkneme klíčových okruhů (Smith, Flowers, & Larkin, 2009).

Dříve než přistoupíme ke konkrétnímu postupu, jak jsme data analyzovali, je důležité dát prostor reflexi výzkumníka k danému tématu. Té se budeme věnovat později v samostatné podkapitole. Tuto část můžeme nazvat jako nultou fází výzkumu. Zde je namístě si uvědomit, jaký má výzkumník sám vztah k danému tématu, jakou má motivaci pro práci s daným tématem a uvědomění si vlastní role ve výzkumu (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

Se souhlasem respondentů jsme mohli rozhovory nahrát, takže prvním krokem, který jsme udělali, byla transkripce dat. Miovský (2006) uvádí, že při transkripci nelze zaznamenat vše. Dochází tedy k primární redukci dat, která musí probíhat systematicky tak, aby v jednotlivých prepisech nebyly výrazné odlišnosti.

Následovalo opakované čtení textu společně s puštěnou audionahrávkou, čímž byla provedena kontrola transkripce opakovaným poslechem a porovnali jsme původní formu s transkribovanou formou (Miovský, 2006).

Jednotlivé otázky a odpovědi respondentů jsme vložili do předem vytvořené šablony, která měla na levém okraji vymezený prostor pro poznámky a na pravé straně měla vymezený prostor pro vynořující se témata. Ukázka je přiložena na konci práce, viz příloha č. 3. Ukázka přepisu rozhovoru a kódování.

Co se týče již konkrétní analýzy, jako první je důležité opakované čtení. Do prostoru na poznámky jsme vkládali své asociace, shrnutí a komentáře (Smith, Jarman, & Osborn, 1999).

Jednotlivé části, které jsme komentovali, jsme zároveň i barevně podtrhli pro snadnější pozdější orientaci v textu. Komentáře, které se v našem výzkumu nejčastěji objevovaly, byly deskriptivní, tedy popisující obsah výpovědí, myšlenek a zkušeností respondenta a konceptuální, které například zachycují otázky, které se v nás během studování textu vynořují (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

Následně jsme provedli přepis komentářů, které jsme seřadili chronologicky dle struktury rozhovoru. Za použití abstrakce jsme v nich začali hledat propojující témata. Poté jsme do archu ony témata doplnili a porovnali je s komentáři a kontextem rozhovoru (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

Poté, co jsme na základě srovnání s kontextem a komentáři udělali definitivní seznam témat, jsme je sepsali na zvláštní list papíru a začali mezi nimi hledat propojení (Smith, Jarman, & Osborn, 1999).

V tento moment jsme pokračovali se stejnou analýzou ostatních rozhovorů, ze kterých nám také vznikl seznam témat. Na základě práce s tématy a jejich konceptualizací nám vykrystalizovaly 4 hlavní okruhy, do nichž jsme zařadili několik kategorií. Tyto okruhy jsme následně porovnali napříč všemi rozhovory a vytvořili z nich finální společné okruhy a kategorie (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

7.4 Průběh výzkumu

Jak jsme uvedli již dříve, první kontakt s participanty proběhl přes e-mail nebo sociální síť facebook. Jako první jsme kontaktovali 4 participanty, které autorka výzkumu sama znala. Následně jsme skrze výše zmíněnou sociální síť zveřejnili inzerát, že hledáme z řad pěstounů účastníky do výzkumu. Celkově se nám podařilo navázat kontakt s 12 případnými participanty, přičemž jsme 4 z nich museli vyřadit, jelikož jsme po prvním kontaktu a sdělení podmínek účasti ve výzkumu zjistili, že respondenti nesplňují buď podmínku typu pěstounské péče, nebo již mají pěstounskou péči ukončenou před více jak pěti lety.

Jak již bylo zmíněno v kapitole věnující se metodě sběru dat, participanti si sami mohli určit čas, kdy by jim rozhovor nejvíce vyhovoval. Bylo jim navrženo místo setkání. S místem souhlasili pouze 2 participanti. Další 4 participanti navrhli místo vlastní a 2 participanti nás pozvali k sobě domů. Právě participanti, kteří nás pozvali do své domácnosti, přizvali k rozhovoru i svého partnera.

Během rozhovoru si výzkumník psal drobné poznámky a rozhovor byl zaznamenáván na diktafon. Byla využita metoda trychtýře, tedy postup od obecnějších témat ke konkrétnějším. K samotnému průběhu jednotlivých rozhovorů s participanty se vrátíme v následující kapitole, která je věnována přímo charakteristice respondentů.

7.5 Etika v rámci výzkumu

Již při prvním kontaktu s respondenty jsme jim sdělili téma výzkumu, čemu se tato práce věnuje a okruhy témat, které nás budou zajímat. Zároveň byli informováni o tom, že bychom rádi vytvořili zvukovou stopu rozhovoru.

Ještě předtím, než rozhovor začal, byl respondentům předložený informovaný souhlas, který jsme si společně prošli, viz příloha č. 2. Respondenti byli informováni

o anonymizaci údajů, mlčenlivosti výzkumníka, o tom, co se stane s audiozáznamem a také o tom, že mohou kdykoliv odstoupit od výzkumu.

Všechny tyto podmínky byly dodrženy. Data se během výzkumu nedostaly k žádné třetí osobě. Jména použita v této práci jsou fiktivní, a případné údaje o bydlišti či jiné údaje, které by mohly participanty případně identifikovat, byly pozměněny již při transkripci rozhovoru. Respondentům byla rovněž poskytnuta informace, že audionahrávka bude po dokončení analýzy rozhovoru vymazána, což se stalo. Participantův stvrzení svého souhlasu s účastí na výzkumu podpisem informovaného souhlasu.

7.6 Reflexe výzkumníka

V této podkapitole se budeme věnovat reflexi výzkumníka k výzkumnému problému. I z tohoto důvodu bude psána jinou formou než ostatní kapitoly, tedy osobně a subjektivně.

Můj zájem o toto téma se postupně vyvíjel. Jako první jsem se k tématu pěstounské péče dostala přes svou rodinu. Ačkoliv v pěstounské péči nikdo z rodiny dítě nemá, tak přesto v jednu dobu bylo toto téma často probírané. Další kontakt s tímto tématem probíhal skrze moje přátele, kteří vyrůstali nebo stále vyrůstají v rodině, která má v péči pěstounské dítě. Popisovali mi, jak to oni, nebo i celá rodina a jejich okolí prožívalo a jaké problémy i radosti pěstounská péče s sebou nesla.

V rámci stáže na jistém městském úřadu jsem spolupracovala na projektu, který se věnoval školení pěstounů. Díky této dlouhodobé stáži jsem rovněž mohla zavítat do výchovných zařízení a vidět i protipól pěstounské péče nebo případy, kdy pěstounská péče z nejrůznějších důvodů jak na straně dítěte, tak na straně pěstounů selhala.

Jednou z posledních zkušeností, která mě utvrdila, že je téma výchovy dětí, které nikoho nemají, opravdu důležité, byla moje cesta na Ukrajinu, kde jsem strávila část léta s bezprizorními dětmi, pobývajícími na ulici, popřípadě vyrůstají v absolutně nezdravém prostředí plného alkoholismu, závislostí a zanedbávání. Úřady a celkový systém sociální péče na Ukrajině řadu těchto problémů zatím ignoruje.

Téma náhradní výchovy vnímám jako důležitou součást naší společnosti. Mám radost, že se náš systém vyvíjí stále dopředu a že v centru pozornosti je zájem dítěte, a nikoliv například ambice pěstounů. Tím, že mám rovněž porovnání s jinou zemí,

kde jsem mohla spatřit tvrdou realitu, vidím důležitost investice jak financí, tak i času do zlepšení našeho systému péče o děti.

Pěstounskou péči a širší rodinu jsem si vybrala jako téma mojí práce především z důvodu, že tato oblast není ještě tak dobře zmapovaná. V budoucnu je to pro mě oblast, ve které bych se chtěla profesně pohybovat.

8 VÝSLEDKY ANALÝZY DAT

V této kapitole se detailněji seznámíme s našimi participanty. Dále se zaměříme na společná témata, která se prolínaly napříč rozhovory a odpovíme si na výzkumné otázky.

8.1 Charakteristika pěstounů

Hana

Kontakt na paní Hanu jsme získali přes její biologickou dceru, která i ochotně domluvila schůzku. S paní Hanou jsme se setkali v kavárně, kde proběhl rozhovor ve velmi příjemné atmosféře. Paní Hana byla velmi otevřená, velmi ochotně sdílela své zkušenosti a o své rodině mluvila s nadšením a citem.

Paní Hana je pěstounka spolu se svým manželem. Dlouhodobou pěstounskou péčí v jejich rodině prošly celkem tři děti, přičemž jedno z nich ještě stále vychovávají.

Pro pěstounskou péči se rozhodli čerstvě po svatbě, která byla roku 1994, kdy oba pracovali v dětském domově, do kterého byly vráceny dívky (sestry), které dle ředitelky dětského domova tam již zůstanou napořád. O pěstounské péči uvažovali ale již před svatbou. To, že pěstounská péče přišla tak brzy, považují za shodu náhod. Jejich motivací bylo dát zázemí dětem, které tuto možnost nemají. S manželem chtěla velkou rodinu a přišlo jí smysluplné ji seskládat nejen z biologických dětí.

Do pěstounské péče si tedy vzali sestry (3,5 roku a 4,5 roku). Poté se jim narodila biologická dcera, pak přijali další dítě (necelých 5 let) a následně se jim narodila další biologická dcera. Děti, které přijali do své péče nejdříve, jsou již dospělé a žijí si své vlastní rodinné životy, dítě, které přišlo později, doposud žije v pěstounské rodině.

Paní Hana prožívá svoji roli pěstouna navenek jako rodič, i když si uvědomuje jisté nance a rozdíly. Zejména u prvních dvou dětí, svěřených do pěstounské péče, musela s manželem řešit jisté výchovné problémy, které se u dětí vyskytly.

Martin

Kontakt na pana Martina jsme získali od jeho spolužačky ze školy, kterou kombinovaně studuje. Schůzku jsme si domluvili přes sociální síť. S panem

Martinem jsme se setkali v tiché restauraci, kde proběhl rozhovor. Pan Martin byl tématu pěstounské péče velice otevřený, sdílel své zkušenosti a dodal i profesionální pohled, jelikož je předseda jedné z asociací, která se pěstounům věnuje a mimo jiné studuje psychologii. Na první pohled bylo vidět, že o své rodině mluví s citem, a i těžké situace přijímá jako výzvu.

Pan Martin je pěstounem spolu se svou ženou. V dlouhodobé pěstounské péči má dvě dívky, které popisuje jako dívky s „nestandardním chováním“.

Když se pan Martin rozhodl pro pěstounskou péči, měli s manželkou již svého biologického syna. Pěstounskou péči započali v roce 2004, kdy přijali holčičku (3,5 let) s citovou deprivací. V roce 2010 přijali druhou dívku (7 let) s mentálním postižením. V roce 2016 se jim narodila biologická dcera.

Motivací manželů vzít si dítě do pěstounské péče byla zkušenost s pěstounskou péčí v rodině a nemožnost mít v té době další biologické dítě.

Pan Martin prožívá svoji roli stejně jako rodičovství a cíleně se snaží tyto dvě role od sebe neoddělovat.

Markéta a Jan

Markéta a Jan jsou participanti, které výzkumnice znala osobně. Zkontaktování pana Jana proběhlo přes e-mail. Pan Jan navrhl čas schůzky a místo schůzky. Rozhovor probíhal u něj v domácnosti a k rozhovoru přizval i svou manželku. Oba manželé se ve výpovědích navzájem doplňovali, a názorově se v ničem nerozcházel. Bylo vidět, že téma mají v sobě vnitřně vyřešené a společně prodiskutované. Oba dva partneři mluvili o své rodině citlivě a bylo vidět, že jim na ní velmi záleží.

Markéta a Jan jsou dlouhodobí pěstouni, kteří mají aktuálně již druhé dítě v dlouhodobé pěstounské péči.

Manželé mají 3 biologické děti (všechny již dospělé). První dítě do pěstounské péče přišlo v roce 2000, kdy jim jeden známý svěřil dítě (9 let) do péče. Druhé dítě pro pěstounskou péči si již vyhledali sami v roce 2012, protože se jednalo o děti dívky z předešlé pěstounské péče, které skončily v kojeneckém ústavu (1 rok a 2 roky). V první moment se pokusili pro dívku, kterou přijali jako první, vytvořit zázemí, což nefungovalo, a tak následně sami aktivně zažádali o svěření dalších dětí do pěstounské péče.

Svoji roli u prvního dítěte v pěstounské péči vnímali jako rodičovskou, u druhého jako prarodičovskou.

Aneta

Kontakt na paní Anetu jsme získali zprostředkovaně, jako reakci na inzerát z okruhu známých výzkumníka. První kontakt proběhl přes e-mail a byla domluvena schůzka v jedné kavárně. Z důvodu nemoci participanta musela být jednou odsunuta. Schůzka probíhala v příjemné atmosféře. Paní Aneta byla otevřená k rozhovoru i o bolestivějších tématech, jako byl návrat dítěte zpět do ústavu. O své rodině mluvila s láskou, zaujetím a citem.

Aneta a její partner jsou pěstouny již 10,5 let. Jako první si vzali v roce 2008 do péče Anetina synovce. Jednalo se tedy o příbuzenskou pěstounskou péči. V roce 2016 si vzali do dlouhodobé pěstounské péče šestiletou holčičku z ústavu, která měla diagnostikovanou poruchu attachmentu. Holčička u nich strávila jeden rok, a poté byla navracena zpět do ústavu. Důvodem byla nepřizpůsobivost dívky a zhoršování rodinných vazeb. Aktuálně je pár opět zařazen do evidence žadatelů o pěstounskou péči a čekají na přidělení dítěte. Posouzením žadatelů již prošli. Co se týče nukleární rodiny, tak Aneta s partnerem nemají své vlastní děti.

Důvody přijetí dětí do pěstounské péče byly různé. V prvním případě se jednalo o příbuzenský vztah s chlapcem, se kterým měla již vyvinuté silné pouto a bylo pro ni zcela přirozené se jej ujmout. Ve druhém případě se jednalo o touhu pomoci dětem, které nemají plnohodnotné zázemí. Taktéž zde byla touha po rodině a snaha dát synovci sourozence. Aneta svoji roli pěstouna vnímá jako roli rodiče. Tak tomu bylo u obou dětí stejně.

Alžběta

Kontakt na paní Alžbětu jsme získali zprostředkovaně přes známé výzkumníka. První kontakt proběhl přes e-mail, kde byl domluven čas a místo setkání. Rozhovor probíhal v kanceláři paní Alžběty. Paní Alžběta se v rámci své profese částečně pohybuje i v okruhu lidí, kteří řeší pěstounskou péči. O tématu mluvila s profesním nadhledem ale i citovou angažovaností.

Alžběta je spolu se svým manželem dlouhodobý pěstoun. Již před pěti lety uvažovala o pěstounské péči, jelikož pracuje v odvětví sociálních služeb a v dané problematice se pohybuje. Manžel s tím v té době nesouhlasil. Přibližně před rokem se jedna jejich známá dostala do potíží a o její dceru (11 let) se neměl kdo starat. Alžběta s manželem souhlasili, že si ji vezmou do dlouhodobé pěstounské péče. Motivem přijetí dítěte bylo především to, že dívku znali a věděli, že problémy v chování, které jsou jí prisuzovány, nejsou takové,

jak odborníci popisují. Dívku si vzali proto, aby neskončila v ústavu či léčebně a měla šanci na dobrou budoucnost.

Co se týče biologické rodiny, tak Aneta má biologickou dceru, která je již dospělá a žije odděleně se svým partnerem. Zajímavé je, že pro dívku, kterou má Alžběta v pěstounské péči, je dcera pěstounky spíše širší rodina, starší kamarádka než sestra.

Alžběta vnímá rozdíly mezi pěstounstvím a rodičovstvím. Pěstounství se jí zdá snazší, protože se poučila z chyb rodičovství a nepromítá si do péče tolik ambicí.

Kateřina a Filip

Kateřina a Filip jsou účastníci výzkumu, které výzkumnice znala osobně. První kontakt proběhl taktéž osobně, kdy na jedné společenské události výzkumnice oslovila pana Filipa, zda by byl ochotný udělat rozhovor na dané téma. Následovala e-mailová korespondence, během které byl domluven konkrétní čas a místo. Pan Filip pozval výzkumnici do své domácnosti. K rozhovoru přizval i svoji manželku. Bylo vidět, že manželé mají téma pěstounské péče dobře prodiskutované a mají na něj stejný pohled. V průběhu rozhovoru nedocházelo k žádnému rozkolu názorů, právě naopak, manželé se dobře doplňovali.

Kateřina a Filip jsou manželský pár, který má v dlouhodobé péči děvče (7 let). Manželé mají 4 biologické děti, dívka v pěstounské péči je nejmladší.

Pro pěstounskou péči se již rozhodli před 17 lety, ale byla jim pozastavena z osobních důvodů. Znovu ji obnovili v roce 2011 a v roce 2012 jim byla přidělena dívka (9 měsíců).

Jedna z motivací byla, že Kateřina, která byla na mateřské dovolené, si uvědomila, že mají dobré zázemí a podmínky, které by mohli poskytnout i někomu, kdo by mohl mít do života perspektivnější výhled.

Kateřina i Filip vnímají roli pěstouna takřka jako roli rodiče. Kateřina si uvědomuje, že cítí drobnou nuanci tím, že přeci jenom zbylé děti nosila 9 měsíců v sobě, ale sama tvrdí že v realitě to nejde nijak poznat. Filip si uvědomuje, že se v pěstounské péči cítí v rámci výchovy více svobodněji.

David

Kontakt na Davida jsme získali zprostředkovaně přes inzerát na sociálních sítích. První kontakt s panem Davidem proběhl telefonicky. Domluvili jsme si čas a místo schůzky. S panem Davidem jsme se setkali v tiché kavárně, kde jsme nikým nerušení mohli provést

rozhovor. Pan David byl otevřený většině témat, na které se výzkumnice ptala. Jen jednou se vyjádřil, že nechce odpovídat. O rodině mluví s citem a se zájmem.

Pan David má spolu s manželkou dva roky v dlouhodobé pěstounské péči chlapce (5 let). Spolu s manželkou mají své dvě děti, které jsou v první a třetí třídě na základní škole.

Pro pěstounskou péči se spolu s ženou rozhodl před 4 lety. Jejich motivací bylo pomoci dítěti, které nemá tak dobré startovací podmínky do života, jako jejich děti. Druhým důvodem byla touha po velké rodině, kterou ze zdravotních důvodů již nemohli mít.

Pan David vnímá svoji roli pěstouna stejně jako roli rodiče. Společně s manželkou se snaží děti od sebe nijak nerozlišovat a nechávají se oslovovat „mami“ a „tati“. Níterně vnímá drobný rozdíl v tom, že pouto s biologickými dětmi je v jistém směru pevnější a zná je od jejich narození, ale navenek úmyslně mezi dětmi nedělá žádný rozdíl.

Zuzana

Kontakt na paní Zuzanu jsme získali zprostředkovaně díky inzerátu na sociální síti facebook. Na stejné síti jsme paní Zuzanu zkontaktovali. Domluvili jsme čas a místo schůzky. Rozhovor probíhal v prostorách místa bydliště paní Zuzany. Z vyprávění paní Zuzany jsme pochopili, že její pěstounská péče byla často náročná, ale i přesto se na ni dívá s nadhledem, bez výčitek a o dětech mluví se starostlivostí.

Paní Zuzana spolu s manželem měli v pěstounské péči dvě děti. Pro pěstounskou péči se rozhodla s manželem již před svatbou a krátce po svatbě si v roce 1993 podali žádost o dlouhodobou pěstounskou péči. Její motivací byla především křesťanská víra a konkrétní biblické slovo týkající se sirotků, které jí oslovilo. V obou případech se jednalo o děti se specifickými potřebami. První dítě (3 roky) získala do péče roku 1995 a jednalo se o dívku s autismem a těžkou mentální retardací, které byla provedena špatně diagnostika a správně byla opravena až po několika letech. Ve druhém případě měla v pěstounské péči od roku 1998 chlapce (2 roky), kterému byla v dospělosti diagnostikována porucha osobnosti.

Paní Zuzana má své dvě již dospělé biologické děti. Dívku, kterou si vzali do pěstounské péče, má v péči i nadále.

8.2 Analýza společných témat

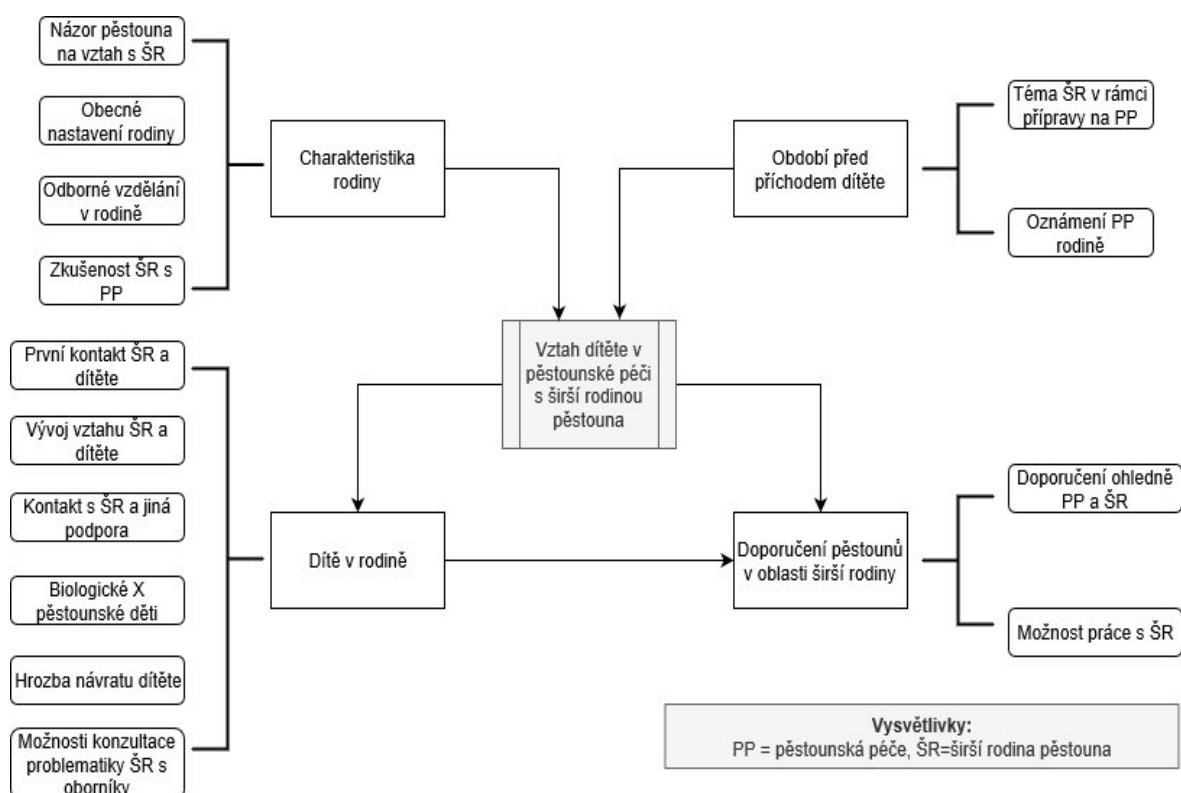
V rámci analýzy IPA nám vyplynula společná témata, kterým se nyní budeme věnovat z pohledu zkušenosti jednotlivých participantů. Pro větší přehlednost jsme témata zpracovali v níže uvedené tabulce, viz Tabulka č. 1: Okruhy a kategorie.

Analýzou jsme získali čtyři hlavní okruhy. Každému okruhu budeme věnovat jednu podkapitolu. V nich se budeme věnovat **kategoriím**, které jsou v textu zvýrazněné, podtržené a **subkategoriím**, které jsou pro větší přehlednost zvýrazněné a psané kurzívou. Zároveň jsme analýzu doplnili *vlastními výpověďmi*, které jsou psány kurzívou. Důležitá myšlenka, nebo poznámka je v textu podtržena.

Tab. č.1: Okruhy a kategorie

Okruhy	Kategorie
<i>Charakteristika rodiny</i>	Názor pěstouna na vztah s širší rodinou Obecné nastavení rodiny Odborné vzdělání v rodině Zkušenost rodiny s pěstounskou péčí
<i>Období před příchodem dítěte</i>	Příprava pěstounů a prostor pro širší rodinu Oznámení pěstounské péče rodině
<i>Dítě v rodině</i>	První kontakt širší rodiny a dítěte Vývoj vztahu širší rodiny s dítětem Kontakt s širší rodinou a budování vztahu Rozdíl vnímání biologických a pěstounských dětí širší rodinou Hrozba návratu dítěte Možnosti konzultace problematiky širší rodiny s odborníky
<i>Doporučení pěstounů v oblasti širší rodiny</i>	Doporučení ohledně pěstounské péče a širší rodiny Možnost práce s širší rodinou

Pro větší přehlednost jsme vytvořili schéma okruhů a kategorií.

Obr. č. 1: Schéma okruhů a kategorií

8.3 Charakteristika rodiny

Jako první okruh, který nám z analýzy vyplynul, je charakteristika rodiny. Ukázalo se, že vlastnosti rodiny jsou klíčové pro postoj rodiny k pěstounské péči a pro budování vztahu s dítětem a podporu rodiny.

8.3.1 Názor pěstouna na vztah s širší rodinou

Tématem, které se všemi rozhovory prolínalo, byla **důležitost vztahů s širší rodinou a pohled na vazby v rodině.**

Zkušeností Hany je, že se celá rodina spolu hojně stýká a ***má množství společných zážitků***. Znamená to, že rodina ráda vyhledává ***vzájemný kontakt***. Jako rodina ***fungují dobře***, všichni členové se na sebe ***těší*** a vztahy ***udržují***.

„S oběma rodiči vycházíme, proto si myslím, že jako rodina fungujeme skvěle“ (Hana).

Rodina v rámci budování vzájemných vztahů se širší rodinou klade důraz na společně trávený čas. Dobrý a pevný vztah se širší rodinou popisují i další 3 respondenti.

Martinova zkušenost je, že rodina má **pevné vazby** a **zasahuje do života pěstounské rodiny zcela přirozeně**. Zastává názor, že je důležité, aby **dítě mělo dobrý vztah s širší rodinou**.

Zajímavé je, že ne pro všechny pěstouny musí být širší rodina klíčová. Pro Markétu a Jana je **důležitější církev** než širší rodina, se kterou nejsou kvůli vzdálenosti v častém kontaktu. Podobně je tomu u Alžběty, která kontakt s širší rodinou taktéž nemá. Rodina se od ní již před příchodem dítěte **odvrátila** z důvodů, o kterých pěstounka blíže odmítla mluvit a jsou prakticky **bez kontaktu**, krom bratra pěstounky. Zde ale pozici širší rodiny zastává starší dcera Alžběty, kdy mezi ní a dítětem, svěřeným do pěstounské péče matky, je značný věkový rozdíl a která žije již svůj vlastní život s partnerem. Její **pozice v rodině není nijak specifikovaná**, není vnímaná jako sourozenec, spíše jako starší kamarádka nebo teta. I u Alžběty **širší rodinu supluje do určité míry přátelé**.

„Jak jsme již zmínili, pro nás je církev rodina“ (Markéta a Jan).

Negativní zkušenost s rodinnými vazbami popisuje Zuzana. Její rodina až po více než deseti letech zjistila, že problémy, které řešili ohledně pěstounské péče, nebyly zas tak vážné, protože přišly časem vážnější problémy z jiné strany rodiny. I přesto se rodina od sebe **izolovala** a věci týkající se pěstounských dětí spolu nekomunikovali, v důsledku čehož vzájemné vazby ochladly.

8.3.2 Obecné nastavení rodiny

Zajímavý faktor, který má vliv na přijetí dítěte širší rodinou, a byl nalezen u všech 8 respondentů, bylo samotné **nastavení rodiny**. Jelikož širší rodina je hodně široký pojem, tak většina výpovědí se týká především prarodičů z obou stran pěstounského páru (jako o pěstounech hovoříme o páru bez ohledu na to, zda pěstounem je jeden, nebo oba dva).

Dva respondenti zmínili, že jejich rodina je velmi **otevřená a drží při sobě** „I když se ta rodina setkávala s reakcemi, že to nikdy dobře nedopadne, že to dítě se bude chovat jinak, a to manželství nepřežije takovou zátěž, tak ti naši příbuzní tento postoj neměli. Ani zdrženlivost“ (Kateřina).

Zároveň se však můžeme setkat se situací, že jedna strana rodiny **pro pěstounskou péči nastavena nebyla** a druhá měla **rezervovaný postoj**, z čehož vyplývá, že ani z jedné strany se nesetkáváme s otevřeností.

„To bylo tak, že rodiče od manžela, ti vůbec nechtěli mít s dítětem nic společného. Naši to brali celé s rezervou“ (Zuzana).

Nejčastěji se ale objevoval názor, že je vše **o nastavení jedinců v rodině**. Část rodiny byla nastavena otevřeně a část zdrženlivě. Každopádně se jednalo spíše o **postoj akceptování a respektování** rozhodnutí pěstounů. Nešlo tedy o žádné otevřené nepřátelství nebo odmítnutí. K této možnosti se přiklonili všichni zbylí respondenti.

8.3.3 Odborné vzdělání v rodině

Jako jedno z témat, které má vliv na vývoj postoje širší rodiny k dítěti, se ukázalo **odborné vzdělání v rodině v rámci pomáhajících profesí**. U 6 respondentů **jeden z pěstounského páru byl nebo doposud je pracovník v sociálních službách**.

Hana, Kateřina a Alžběta uvedly, že jejich práce a zkušenost s pěstounskou péčí je jeden z důvodů, proč se pro ni jako rodiny rozhodli.

„Viděla jsem, jak to v domově funguje a také to, že je zde spousta dětí, které rodinu nemají. Přišlo mi zbytečné, abychom měli velkou rodinu jenom vlastních dětí“ (Hana).

Martin vstoupil do vzdělávání a práce v sociální oblasti posléze, co se pro pěstounskou péči rozhodl a pomoc odborníků mu nepřišla dostatečná.

U dvou respondentů je blízká **osoba z širší rodiny buď studentem nebo pracovníkem sociální práce**.

„Neter se věnuje práci s dětmi. Toto téma probírali ve škole a předala mi spoustu užitečných informací a rad“ (Aneta).

„Moje sestra je pracovník OSPOD. V rámci její profese jsme často nad tímto tématem diskutovali a probírali to. Když jsme procházeli celým procesem, tak nám hodně pomáhala“ (David).

Na základě výpovědí respondentů se ukázalo, že pokud se jeden z páru pěstounů pohybuje profesionálně v oblasti sociálních služeb, má to vliv na to, že jsou ochotni o pěstounské péči přemýšlet a otevřít se jí. Také můžeme předpokládat, že v rámci rozhovoru s rodinou jim jejich profesní zkušenost může poskytnout více odborné argumenty a informace.

Naopak pokud v širší rodině se někdo v této oblasti profesně pohybuje, tak u něj pěstouni hledají podporu a informace.

8.3.4 Zkušenost rodiny s pěstounskou péčí

Nyní se budeme věnovat **zkušenosti širší rodiny s pěstounskou péčí.** Tato zkušenost má několik forem.

Z výpovědi Martina vyplývá, že se pro pěstounskou péči rozhodl právě na základě toho, že měl **zkušenost z širší rodiny**: „*Já jsem měl tátu, který byl v pěstounské péči. Takže moje babička byla nevlastní maminka mého tatínka*“ (Martin).

David a Kateřina s Filipem naopak tím, že vstoupili do pěstounské péče, **motivovali další členy širší rodiny, aby také dítě do pěstounské péče přijali.**

„*Potom co k nám Míša přišla, tak sestra od manželky a můj bratr šli do pěstounské péče. Takže když se jako rodiny potkáme, tak je to vlastně setkání pěstounských rodin*“ (Filip).

Dále z rozhovorů vyplynulo, že 5 pěstounů nezůstalo u jednoho dítěte svěřeného do dlouhodobé pěstounské péče, ale navázali na ni **druhou pěstounskou péčí**. Další 3 respondenti uvedli, že druhá pěstounská péče byla přijímána rodinou otevřeněji než první pěstounská péče. Jeden respondent uvedl, že část rodiny měla negativní postoj k oběma pěstounským péčím a jeden respondent uvedl, že rodina byla negativně ovlivněna první pěstounskou péčí a k druhé se tedy stavěla rezervovaně.

„*Při druhé pěstounské péči, když jsme si brali holčičku, už to manželovi rodiče přijímali lépe, nebyl s tím žádný problém*“ (Hana).

8.4 Období před příchodem dítěte

Druhý okruh, který se nám z témat vykryštoval, je období před příchodem dítěte. Snažili jsme se zachytit, co se v širší rodině děje před tím, než dítě bude do rodiny přiděleno.

8.4.1 Příprava pěstounů a prostor pro širší rodinu

Již v teorii jsme zmínili, že v pěstounské péči není **při přípravě věnován dostatečný prostor širší rodině.** Tuto teorii jsme ověřili. Z 8 participantů dva neprošli pěstounskou přípravou, a to z důvodu, že jim **dítě bylo svěřeno přímo rodičem, ne krajský úřadem.** V takovém případě příprava dle legislativy neprobíhá.

„*Vím jen, že příprava je dlouhá a hodně lidí odrazuje. Tím, že nám dítě bylo svěřeno do péče rodičem, jsme to naštěstí nemuseli řešit*“ (Alžběta).

Jeden participant uvádí, že si již na přípravu nepamatuje a dva participant, kteří vstoupili do pěstounské péče před rokem 2000 si **nepamatuji, že by se takovéto téma vůbec řešilo**.

„Do pěstounské péče jsme šli v době, kdy se tohle vůbec neřešilo. Příprava nebyla žádná, kromě psychologických testů“ (Hana).

Filip s Kateřinou si přípravu na PP chválili a byli s ní spokojeni. Uvádí, že prostor při přípravě **byl dostatečný**.

„My jsme měli výborného školitele. Jej vychoval pan profesor Matějček. Náš školitel otvíral hlubiny a ukazoval, jak není důležité přijetí rodičů ale rodiny a okolí“ (Filip).

Dva respondenti se vyjádřili, že **byl prostor nedostatečný**: *„Nebyl dostatečný a je otázkou, jestli vůbec může být dostatečný“ (Martin).*

Tím, že příprava pěstounů není jednotná pro všechny kraje a organizace, tak zde vzniká velká variabilita v tom, jaká témata se proberou a jaká nikoliv. Je zde i velká závislost na konkrétním odborníkovi a jeho zkušenostech.

8.4.2 Oznámení pěstounské péče rodině

Oznámení, že se rodina rozhodla pro pěstounskou péči je první klíčový moment v období před přijetím dítěte.

Můžeme se setkat hned s několika reakcemi, které mají přímou souvislost s předešlým okruhem, tedy charakteristikou rodiny. S **převážně pozitivními reakcemi** jsme se setkali u třech participantů.

„Všichni to přijali s klidem, asi to nějak očekávali. Z partnerovy strany jsou rodiče hodně nakloněni péči“ (Aneta).

„Širší rodině jsme to oznámili do dvou dnů, dokud to bylo aktuální. Brali to jako hotovou věc a nijak nad tím nediskutovali. Podpořili nás. Nikdo neměl nic proti“ (Markéta a Jan).

Tři respondenti naproti tomu rodině nic **neoznamovali a pěstounskou péči s nimi ani neprobírali**. Zde můžeme vidět důraz na autonomii budoucí pěstounské rodiny od rodiny širší.

„A to my jsme neoznamovali. Když jsme se rozhodli my...“ (Kateřina a Filip).

„No, my jsme jim to ani neřekli...“ (Zuzana).

Paní Hana si již na oznámení pěstounské péče nepamatovala, ale ví, že u rodiny ze strany manžela to bylo **konfliktní téma**: „Naopak manželovi rodiče s tím měli velký problém to přijmout. Ze začátku to bylo i důvodem k opakovaným konfliktům.“

Martin klade důraz na **individualitu jednotlivých členů širší rodiny a na autonomii manželského páru**: „V určitém smyslu se k tomu postavili člověk od člověka. Nějaký zásah tam nebyl. Řekli jsme jim své důvody. Myslím si, že rodina drží pohromadě, respektujeme se, ale i moji i manželčini rodiče věděli, že bychom to udělali stejně.“

Alžběta se zmínila, že jí širší rodinu do určité míry suplují přátelé. Ti vnímají rozhodnutí pro pěstounskou péči jako něco, co **zvedá rodině kredit** a zasluhuje si respekt a úctu.

U všech respondentů se objevila v první řadě potřeba téma probrat s rodinou nukleární.

Rozhodnutí ohledně pěstounské péče může být vnímáno tak, že se jedná o krok nukleární rodiny, do kterého širší rodina nemá právo zasahovat a může jej pouze akceptovat. Na druhou stranu lze předpokládat, že pěstouni do jisté míry své příbuzné znají a dokáží tedy jejich reakce dopředu odhadnout. Pokud se dají již v počátku předpokládat negativní reakce a odmítavý postoj k pěstounské péči ze strany širší rodiny, je na místě zavčas zvážit, zda s rodinou pracovat či nikoliv, případně zvolit vhodnou strategii.

8.5 Dítě v rodině

Třetí velký okruh, který považujeme za klíčový, jsou témata, které se týkají již přímo dítěte v rodině a jednotlivých aspektů interakce s širší rodinou.

8.5.1 První kontakt širší rodiny a dítěte

První interakce s dítětem může být pro budoucí vývoj vytváření vztahu zcela klíčová. Všichni respondenti se shodli na tom, že **první reakce byly pozitivní**. Paní Hana se zmínila, že reakce byly **otevřené, podporující a navenek hezké, ale vevnitř si rodina musela řadu věcí srovnat**.

Když si Kateřina s Filipem přivezli holčičku domů, tak již na ně čekala maminka (babička) a sestra, které se na dítě velmi **těšily**: „Doma taky čekala část rodiny a všichni zářili.“

Markéta a Jan se zmínili, že ***plošně byly reakce dobré***, ale jedna z reakcí ze strany babičky byla odtaživá: „*V prvním případě u maminky to bylo rozumové rozhodnutí – akceptuji, a potom se i rozumově chovala. V druhém případě u kluků to bylo přirozenější.*“

Pokud má rodina pozitivní zkušenost s první pěstounskou péčí, tak v rámci ***druhé pěstounské péče může mít mnohem otevřenější postoj.***

8.5.2 Vývoj vztahu širší rodiny a dítěte

Přesto, že reakce na seznámení se s dítětem byly plošně hodnoceny jako kladné a pozitivní, ne každý participant hodnotí kladný **vývoj vztahů s širší rodinou** i nadále.

Zuzana se po čase rozhodla s manželem pro ***izolaci rodiny***, jelikož širší rodina nechápala **nestandardní chování dětí**: „*Vyvinulo se to tak, že jsme tu rodinu museli přestat potřebovat a opravdu jsme šli do té izolace.*“

Posun k horšímu v rámci rodinných vztahů vnímá i Martin. **Děti, které má v pěstounské péči popisuje jako nestandardní**, což má i vliv na vývoj vazeb v rodině. Taktéž Aneta, která bydlí velmi blízko své rodiny, ***udržuje s rodinou pravidelný kontakt.***

„*Popravdě řečeno, vývoj vztahů dětí a širší rodiny se nám nelíbí. Je pravda, že holky jsou teď v pubertě, ale řešili jsme lhaní, záškoláctví, krádeže, otravu alkoholem, prášky, sebepoškozování, fyzické napadení, a to vše v rámci širší rodiny. Je celkem přirozené, že ten vztah je tím ovlivněný*“ (Martin.)

Zde se nám již naplno objevuje vzorec, který se bude prolínat i v následujících tématech, a to je **nestandardní chování dětí, jinak také děti, které mají specifické potřeby a výchovné problémy**. Toto téma jsme nezařadili jako vlastní kategorii, protože se vzorec neprolíná napříč všemi případy. Přesto na něj ale budeme poukazovat.

Jedná se konkrétně o děti, které má v péči Martina, Aneta, Zuzana a sourozence, které měla v péči Hana. U ostatních pěstounů nebyl na specifické potřeby či nestandardní chování kladen takový důraz.

Markéta a Jan mají rodinu hodně daleko, a tak nevnímají u většiny členů rodiny ve vzájemných vztazích velký posun. Ten ale registrují u babičky, která se k ***druhé pěstounské péči postavila otevřeněji a buduje vazbu s dětmi.***

Kateřina s Filipem hodnotí vztahy **stejně dobré jako na začátku**, kdy dítě do rodiny přišlo, což dávají za vliv i nastavení jejich rodiny. Alžběta a David vidí velký posun a **prohloubení vztahů** s rodinou.

„Určitě tam je velký posun. Vidím to například i u dcery, dříve pomohla, ale nebylo to citově. Teď jí všichni začínáme rozumět, zasmějeme se, má svá specifika, které nás zlobily, ale teď už se tomu i zasmějeme a začínáme ji mít rádi i se zlozvyky“ (Alžběta).

8.5.3 Kontakt s širší rodinou a budování vztahu

Aby se mohl budovat vztah dítěte s rodinou, je v první řadě potřeba kontakt a vzájemná interakce. Kateřina s Filipem popisují svoji rodinu tak, že bez rozdílu se setkávají se všemi dětmi stejně, co se týče **i hlídání, výletů a společného programu**. Bydlí ve **společné domácnosti s prarodiči**, se kterými jsou v **každodenním kontaktu** a s dalšími členy širší rodiny se **pravidelně navštěvují**.

„Babička je nadšená, když přijdou děcka. Všechny. Vztahy jsou fajn, jsou dobré, nejsou moc intenzivní, my jsme velká a aktivní rodina“ (Kateřina a Filip).

Lze tedy říci, že při společných aktivitách rodiny a dítěte je prostor budovat vazby. Dítě si vytváří se členy rodiny jistý způsob komunikace a mají společné zážitky. Zároveň dítě často projevuje svoji lásku vůči rodině **drobnými dary**.

„Dcera je chrlič obrázků. Když přijde za babičkou, tak donese obrázek“ (Kateřina a Filip).

Zajímavý úhel pohledu na **společné bydlení s širší rodinou**, které může být často bodem svárů a konfliktů v rodině, má Hana: *„Je moc fajn, že žijeme odděleně. Myslím, že společné bydlení by mohlo vyvolávat častější konflikty.“*

Společné bydlení tedy může být na jednu stranu výhodou, co se týče vzájemného hlídání a kontaktu, na druhou stranu, pokud není rodina nastavená pro pěstounskou péči, nemusí společné bydlení fungovat v pozitivním smyslu.

Podobně tak i David, stejně jako Kateřina s Filipem, udržuje **s rodinou bezproblémový kontakt**, prarodiče si děti rádi berou **na hlídání a prázdniny**. Jeden den v týdnu si děda vyzvedává dítě ze školky a **mají společné odpoledne**, kdy chodí do parku na hřiště: *„Vždycky ve čtvrtek se vrací domů nadšený, co všechno s dědou podnikli. Moc si spolu rozumí a vypráví o něm jako o hrdinovi.“*

I přesto, že část rodiny potřebovala čas na zpracování informace ohledně nového dítěte v rodině, tak Hana udržovala s rodinou **častý a pravidelný kontakt**. Navíc i přes již zmíněný postoj jí bylo nabízeno **hlídání**, kterého využívala a děti byly brány na **dovolené**.

Jiná situace panuje v rodině Markéty a Jana. Ačkoliv většina jejich rodiny dítě přijala, tak s ohledem na vzdálenost se rodina pravidelně nenavštěvuje. Babička, která měla zpočátku odtaživý přístup k první pěstounské péči, se k nim nyní nastěhovala a s vnuky **si pravidelně hraje a hlídá je**. Zbytek rodiny udržuje alespoň **telefonní kontakt**. V rámci toho kontaktu mají i zájem o děti, dotazují se, jak se jim daří.

Odtaživé vazby v rodině vnímá i Alžběta, která z širší rodiny je dlouhodobě v kontaktu pouze se svým bratrem. Pěstounská péče na tom ale nenese žádný podíl. **Bratr rodinu navštěvuje** a s dítětem si velmi rozumí. Pro dívku hraje roli širší rodiny i dcera pěstounky, která je dospělá a bydlí odděleně. S touto **účelově vyhledává kontakt** a má ji velmi ráda.

„Takže co se týká oblečení a toho, tak musím vždycky brát dceru, abych ji přesvědčila, že toto jí opravdu sluší“ (Alžběta).

Martin, který své děti popisuje jako nestandardní, vnímá zhoršení interakce s rodinou. Přesto se **navštěvují**, ale dochází i k řadě **konfliktních situací**. Proto vyhledává kontakt s rodinou i sám a **komunikuje s nimi o náročných situacích**. Pokud se něco děje, rodina je ochotna poskytnout hlídání nebo jiný zásah.

„Holka začala doma vyvádět, bylo tam napadení. Brácha sedl do auta, přijel a odvezl ji k sobě“ (Martin).

Zajímavou zkušenost má paní Zuzana, která jak již bylo jednou zmíněno, se od rodiny izolovala. Kontakt vnímala především zpočátku, ale došlo k velkému **rozdělování biologických a pěstounských dětí**. Víceméně **o kontakt s pěstounskými dětmi prarodiče nejevili zájem**.

Pokud rodina a dítě spolu aktivně tráví čas, je to skvělý prostor na budování vazeb, společných tajemství a her. Budování vztahů může mít velký vliv i do budoucna, což dokazuje výpověď paní Hany.

„Byla to pro nás velká pomoc, rodiče se hodně angažovali. Doted' mají dobré vztahy i přes to, že holky už jsou dospělé. Holky je stále navštěvují a volají si vzájemně.“

Když se holek zeptám, tak říkají, že je mají rády, a že jim babička s dědou velmi pomohli“ (Hana).

Ačkoliv Hana musela řešit hodně nepříjemných situací, týkajících se výchovných problémů, tak rodina to dokázala unést a ***dobrý vztah přetrval i po skončení dlouhodobé pěstounské péče.***

Širší rodina u většiny participantů projevovala svůj zájem o děti i tím, že jim dávala ***dárky k narozeninám, k Vánocům či sladkosti*** při návštěvě, stejně jako ostatním členům rodiny. Domníváme se, že i na základě této interakce může vzniknout v rodině atmosféra přijetí a zájmu.

8.5.4 Rozdíl vnímání biologických a pěstounských dětí širší rodinou

Vazbu širší rodiny a dítěte můžeme rovněž sledovat na tom, jak pěstouni od sebe **rozlišují biologické a pěstounské děti.**

Pět participantů shodně uvedlo, že širší rodina minimálně navenek ***neprojevuje mezi dětmi žádné rozdíly.***

„Nevníмали jsme, že by dělali rozdíl“ (Markéta a Jan).

Zkušenost paní Hany je, že ***rodina z její strany žádné rozdíly nedělala, ale rodina ze strany manžela ano.***

„Mojí rodiče se snažili hodně nastejno k dětem přistupovat. U nich jsem žádné rozdíly nevnímala. Rozdíl jsem vnímala u manželových rodičů a vnímám ho dodnes“ (Hana).

Martin přišel s tím, že si nemyslí, že chování rodiny k dětem je ovlivněno pěstounskou péčí, ale spíš ***chováním dětí vůči rodině.*** Zde se opět setkáváme s tím, že Martinovy děti jsou podle jeho vlastních slov nestandardní.

„U nás nehraje takovou roli to, že děti jsou v pěstounské péči. Ale to dítě. Když se dítě neusměje, když o prvních Vánocích praští dárky před dárcem, tak je celkem logické, že další rok ty dárky budou tím ovlivněné“ (Martin).

Zuzana uvádí, že v její rodině nedošlo k vytvoření citových vazeb a ***k rozdílnému chování ze strany prarodičů docházelo:*** *„Určitě jsme ten rozdíl vnímali. Když měla pěstounská dcera 18, tak mamka za mnou přišla, jestli ji vrátíme do domova. To mě hodně překvapilo.“*

8.5.5 Hrozba návratu dítěte

V pěstounské péči platí oproti adopci jistá dočasnost. Ačkoliv řešíme dlouhodobou pěstounskou péči, kde k vrácení dítěte nemusí dojít, i tak je to pro rodinu „hrozba“ se kterou se musí počítat.

Aneta má přímo zkušenost s navracením dítěte z pěstounské péče do ústavní výchovy. Došlo k tomu po roce, co měli dítě v domácnosti. Širší rodinu tento stav **mrzel**, ale chápali to i z důvodu, že chováním dívky, která se nechovala zcela standardně, začaly vznikat spory. Nejhuř tuto situaci nesl synovec v příbuzenské pěstounské péči: „*Rodina moc dobře věděla, že to tak nepůjde a byli s tím smíření.*“

Polovina participantů se přiklání k tomu, že rodině otevřeně sdělili, že tato **možnost může nastat, ale snaží se ji neřešit**, dokud nepřijde. Sami iniciativně dítě vrátit nechtějí. „*Tak v podstatě jak my, tak širší rodina ví, že se něco takového může stát. Ale na druhou stranu, kdybychom na to měli myslet, tak bychom nemohli fungovat*“ (Martin).

Hana tuto variantu s rodinou neřešila. Jednu dobu měli v rodině období, kdy toto téma bylo namístě, ale i tak to téma s rodinou neotvírali.

Markéta a Jan, kteří mají dítě, jehož matku měli sami v pěstounské péči, naopak doufají, že by jednou **mohli chlapce vrátit zpět k matce**.

Naopak u paní Zuzany širší rodina **možnost návratu dětí schvalovala a doufala v ni**: „*No řešili, že je máme vrátit. Obě dvě. Ale manžel dal striktně najevo, že je nevrátíme. Bez manžela bych v tom neobstála.*“

8.5.6 Možnosti konzultace problematiky širší rodiny s odborníky

Šest participantů shodně vypovědělo, že mají **velké možnosti** konzultací jakéhokoliv tématu, které je pro ně aktuální.

„*Naše sociální pracovnice je poklad*“ (Kateřina a Filip).

Martin hodnotí možnosti jako **standardní ale nedostatečné**. S ohledem na problémy, které řešil v rámci problematického chování dětí (sebepoškozující chování, výchovné potíže...) byl odborníky a systémem zklamán. Stejnou zkušenost má i Zuzana.

8.6 Budoucí doporučení

V rámci rozhovorů byl věnován prostor i doporučení pěstounů pro další pěstouny, doprovázející organizace či příslušné úřady, které vychází z osobní zkušenosti pěstounů.

8.6.1 Doporučení ohledně pěstounské péče a širší rodiny

V rámci rozhovoru jsme se dotkli i tématu, **co by pěstouni na základě své zkušenosti doporučili pro přípravu a průběh pěstounské péče.**

K této otázce se vyjádřilo 6 participantů. Dva by doporučili pěstounům v průběhu pěstounské péče plně *využívat doprovázení a podpůrných služeb jako je hlídání nebo doučování dětí.*

„Viděla jsem, že existuje i pomoc, hlídání, dovedení dítěte na kroužek apod. Tohle pro nás byly věci, které jsme museli řešit sami. Pro nás tehdy bylo složité učení s dětmi, narušovalo to naše vztahy“ (Hana).

Domníváme se, že tyto možnosti mohou být přínosné i z hlediska vytváření tlaku na rodinu. Ta se nemusí cítit pod tlakem, popřípadě mít výčitky, že nestíhá rodině pomoci. Zároveň pokud rodina neposkytuje podporu, může to být pro pěstouny přínosná pomoc.

Martin doporučuje, aby se už během přípravy *snažili školitelé zachytit, jaké dítě chtějí pěstouni přijmout a na to konkrétně soustředit veškerou přípravu.*

Zbylí respondenti kladou důraz *na práci pěstounů s rodinou.* Vysvětlit jim individualitu dítěte a dát jim dostatek času.

Taktéž padl požadavek na *osobní zkušenost školitele* při vzdělávacích akcích a *potřeba setkávat se s lidmi, kteří řeší stejné problémy.*

8.6.2 Možnost práce se širší rodinou

Poslední tématem, kterému se budeme věnovat je, jak **by odborníci mohli spolu s širší rodinou spolupracovat a usnadnit tím přijetí dítěte do rodiny.**

Čtyři participanty se přiklání k tomu, že by širší rodina v rámci potřeby ošetření před přijetím dítěte do rodiny mohla jet na *školení*. Martin klade důraz především na to, aby měl odborník vlastní zkušenost.

Mezi dalšími nápady padla *série videodokumentů*, nebo možnost *přizvat si odborníka na rodinou událost*, aby sledovat situaci v rodině a mohl s jednotlivými členy rozmlouvat a vysvětlovat věci a zodpovídat dotazy.

Dále je důraz kladen *na individualitu pěstouna, který by si sám měl určit co je pro něj aktuální téma* a hledat řešení jako reakci na potřeby.

V neposlední řadě padl názor, že by se měl důraz klást především na *pěstouny a je vyškolit k tomu, aby sami mohli s širší rodinou pracovat* a hledat cesty k budování vztahu s dítětem.

8.7 Odpovědi na výzkumné otázky

Jak pěstoun vnímá roli širší rodiny ve vztahu k pěstounské péči?

Z výše analyzovaných dat vyplývá, že většina pěstounů považuje širší rodinu za důležitou v kontextu pěstounské péče a v rámci vytváření zázemí.

Na druhou stranu se ukázalo, že pokud širší rodina zaujímá odmítavý postoj, je pěstoun schopen tuto odsunout stranou a upřednostnit svoji nukleární rodinu s pěstounským dítětem, tedy upozadit roli širší rodiny v zájmu dítěte.

Jak pěstoun vnímá vztah dítěte v pěstounské péči se svou širší rodinou?

Většina pěstounů vnímá vztah dítěte s širší rodinou jako dobrý. To můžeme odvodit především z úrovně kontaktu s rodinou a podpory ze strany rodiny. Vnímání vztahu je ovlivněno také samotným nastavením rodiny a tím, jak rodina fungovala i před pěstounskou péčí. Jak vyplynulo z výzkumu, pokud byly v rodině před příchodem dítěte dobré vztahy, pěstounská péče tento stav nijak výrazně neovlivní.

Ukázalo se, že jistá odtažitosť nastává v momentě, pokud je v pěstounské péči dítě se specifickými potřebami. Jedná se o situaci, se kterou rodina neumí pracovat a nerozumí tomu, proč dítě reaguje a chová se neadekvátně situaci.

Jak pěstoun vnímá podporu širší rodiny, co se týče výchovy pěstounského dítěte?

Většina pěstounů se přiklonila k tomu, že je rodina dostatečně podporuje. U 5 participantů jsme se setkali s tím, že rodina vychovávala v jeden moment více dětí, a žádný z těchto pěstounů nedefinoval, že by vnímal rozdíl podpory mezi biologickými dětmi a dětmi v pěstounské péči.

U tří pěstounů jsme se setkali s tím, že podpora přicházela již při přípravě na pěstounskou péči v rámci předávání informací nebo hlídání biologických dětí během školení.

Nejčastější podpora, kterou rodina poskytuje, je společný čas trávený s dítětem formou hlídání, dovolených, prázdninových programů, drobné dárky jako projev zájmu a dárky k Vánocům či narozeninám.

9 DISKUZE

Naším cílem bylo zjistit a popsat, jaká je zkušenost pěstounů týkající se vztahu dítěte a širší rodiny pěstounů. V této kapitole se budeme věnovat shrnutí objevených skutečností a zmíníme si některé zajímavé výsledky, které porovnáme s jinými výzkumy. Konkrétní výzkum, který by se zabýval přímo vztahem dítěte v dlouhodobé pěstounské péči s širší rodinou pěstouna, se nám nepovedlo dohledat, a proto budeme pracovat s výzkumy tematicky příbuznými.

Ještě, než přejdeme k samotným výsledkům výzkumu, dotkneme se výzkumného designu. Ačkoliv jsme na začátku plánovali smíšený design, nakonec jsme se přiklonili ke kvalitativnímu přístupu. Kvalitativní přístup měl být původně pouze doplňkem k dotazníkovému šetření, ale po důkladné rešerši literatury jsme zjistili, že tento přístup by nám neodhalil mnohé detailní informace, které by mohly být pro náš výzkum stěžejní. Proto, jsme se tedy přiklonili ke změně.

V rozhovoru jsme se snažili zachytit důležité faktory, které buďto ovlivňují, nebo jsou ukazatelem kvality vztahu dítěte svěřeného do pěstounské péče a širší rodiny pěstouna. V rámci vztahové problematiky jsme objevili tři hlavní okruhy. Čtvrtý okruh se týká obecných doporučení. Tyto okruhy nám poskytují odpovědi na naše výzkumné otázky.

Prvním z nich je charakteristika rodiny, která v sobě zahrnuje především zachycení vazeb rodiny ještě před pěstounskou péčí, obecné nastavení širší rodiny, odborné vzdělání v rodině v rámci problematiky pěstounské péče a zkušenost širší rodiny s pěstounskou péčí. Ukázalo se, že dobré vztahy v rodině, otevřené nastavení rodiny, to že členové širší rodiny mají profesní zkušenost s pěstounstvím nebo již mají přímou zkušenost s pěstounskou péčí v rámci rodiny, usnadňuje přijetí dítěte a budování vzájemných vztahů. Krom jednoho pěstouna, všichni, kteří mají ve své péči více dětí, které přijali postupně, ne najednou, potvrdili, že k dalším svěřeným dětem se rodina postavila vstřícněji. Lze tedy předpokládat, že první úspěšná péče může vést k otevřenějšímu přístupu v rámci pozdějších pěstounských péčí.

Na základě výše zmíněných zjištění se domníváme, že širší rodina, která je otevřená pro pěstounskou péči a pro přijetí dítěte, může vytvářet v životě dítěte kontext normální

rodiny. Na základě tohoto vlivu dítě vnímá podporu, lásku a péči, kterou se může učit. V budoucnu může dítě ve svém rodinném životě zaujmout podobný postoj.

Druhým okruhem, který nám v rámci analýzy vyplynul, je období před příchodem dítěte do rodiny. V rámci toho jsme se dotkli dvou kategorií, a to je téma širší rodiny v rámci přípravy pěstounů a oznámení pěstounské péče. Vyplynulo z toho, že téma širší rodiny je v rámci přípravy na pěstounskou péči probíráno nepravidelně, okrajově a záleží spíše na školiteli, zda jej zařadí do programu vzdělávání či nikoliv. Co se týče druhé kategorie, tedy oznámení pěstounské péče rodině, tak se třikrát objevila odpověď, že to pěstouni nikterak dopředu neoznamovali a spíše postavili rodinu před hotovou věc. Reakce u zbylých pěstounů byly převážně pozitivní nebo akceptující. Sobotková (2003) uvádí, že 27,3 % oslovených rodin zdůrazňuje pro úspěšnost pěstounské péče souhlas celé širší rodiny s přijetím dítěte. Ačkoliv mnohé reakce na oznámení pěstounské péče byly pozitivní a podporující, přesto z našeho výzkumu vyplývá, že důraz není kladen primárně na souhlas širší rodiny, ale na autonomii pěstounského páru a respektování jejich rozhodnutí.

Třetí okruh jsme nazvali dítě v rodině. Tento okruh je klíčový pro zachycení aspektu vztahu dítěte a širší rodiny. Zde jsme určili několik kategorií, které pomáhají vytvářet vztah s dítětem. Jedná se o první reakci rodiny při seznámení se s dítětem, zkušenost s tím, jak se vztah časem vyvíjel, kontakt s rodinou a jiná podpora, dělání rozdílů mezi biologickým dítětem a dítětem v pěstounské péči, hrozba návratu dítěte do původní rodiny a také možnost konzultace problematiky širší rodiny s odborníky.

Jako jedním z nejdůležitějších vlivů na vztah dítěte a širší rodiny jsme shledali kontakt rodiny a dítěte. Častý kontakt formou rodinných oslav, návštěv a hlídání napomáhá vytvářet vazbu s dítětem. Toto zjištění se shoduje s výzkumem, který publikoval Silverstein a Bengston (1997). Ti shodně s našimi daty uvádí frekvenci kontaktu jako jeden z klíčových faktorů na utváření vztahů členů rodiny s širší rodinou.

Taktéž Petere Denenberge, který se zabýval přímo pěstounskými rodinami shodně s našimi daty uvádí důležitost frekvence kontaktu dítěte a členů širší rodiny pěstouna jako klíčový faktor pro tvorbu zdravého vztahu (Denenberg, 2016).

U šesti respondentů jsme nezaznamenali výraznou změnu intenzity kontaktu s rodinou před přijetím dítěte do pěstounské péče a po jeho přijetí, ani proměnu vztahu. U dvou participantů došlo k proměně, což u jednoho participanta bylo dáno již od začátku

nastavením rodiny a u druhého nestandardním chováním dětí. Ukazuje se tedy, že velký vliv má opravdu samotná charakteristika rodiny.

Zajímavé zjištění je, že hrozba návratu dítěte neovlivňuje vzájemnou interakci, protože se v rodinách prakticky neřeší. Jistý rozdíl jsme předpokládali mezi dlouhodobou pěstounskou péčí a pěstounskou péčí na přechodnou dobu. V obou dvou případech jsou pěstouni v rámci přípravy seznámeni s tím, že se jedná o dočasnou formu péče o dítě.

V našem výzkumu jsme se setkali i s pěstounem, který si odchod dítěte z rodiny zažil. Dozvěděli jsme se, že nejhůře ztrátu pocíťovalo druhé dítě v příbuzenské pěstounské péči, a že ze strany dospělých, jak pěstounů, tak širší rodiny, došlo spíše k racionalizaci této situace. I tak na základě výzkumu, který proběhl v USA se ukázalo, že pěstouni zažívají pocit smutku a 40 % z nich uvedlo, že se nikdy s odchodem dítěte nevyrovnali (Hebert, Kulkin, & McLean, 2013). Pokud tyto pocity zažívají pěstouni, lze odvodit, že tyto pocity, i když třeba ne tak intenzivní, mohou zažívat i členové širší rodiny. Pokud by tedy došlo k této situaci, je třeba dát i rodině prostor k vyjádření smutku, rozloučení. Také by nebylo od věci, pokud by systém náhradní rodinné péče počítal s poskytnutím odborné pomoci jednak případným biologickým dětem pěstouna a dále i širší rodině pěstouna.

Výzkum, který udělala Anna Lasovská (2018) v rámci své bakalářské práce, byl zaměřen na přechodnou pěstounskou péči. V ní by hned od začátku pěstouni měli počítat s tím, že dítě bude předáno buď do biologické rodiny, či k adopci nebo do dlouhodobé pěstounské péče. Lasovská zjistila, že hrozbu návratu dítěte jak pěstouni, tak jejich rodina hodnotí jako zátěžovou situaci, na kterou se nejde dobře připravit a z toho důvodu musí mít pěstoun mezi přijetím dalšího dítěte do pěstounské péče určitý časový odstup. Z toho lze odvodit, že odchod dítěte je přes veškeré přípravy zátěžovou situací pro celou rodinu.

Zde se tedy nabízí prostor pro zamyšlení, do jaké míry případný odchod dítěte zasáhne jak nukleární, tak širší rodinu dítěte v dlouhodobé pěstounské péči, pokud možnost odchodu dítěte nijak neřeší a občas ji až tabuizují.

Důležitým faktorem, který ovlivňuje vztah rodiny s dítětem, jsou nestandardní projevy chování dítěte. Z našeho výzkumu vyplynulo, že rodina nereaguje odtahem primárně na fakt, že dítě je v pěstounské péči, ale na chování dítěte při vzájemném kontaktu. I přesto ve většině případů se širší rodina snaží podporovat pěstouny, i když s rozpaky

a jistým odstupem. I přes případný odtah, je ale pro rodinu podpora v některých případech nutná. To dokazuje i výzkum provedený v roce 2016 ve Španělsku, ze kterého vyplývá, že pro rodiny, které mají tělesně postižené děti nebo děti s vývojovou potuchou, je podpora rodiny důležitá, a to například formou hlídání (Araújo, Paz-Lourido, & Gelabert, 2016). Toto potvrzuje i náš výzkum, ze kterého vyplývá, že pokud se něco děje, je rodina ochotna zasáhnout a pomoci. Ačkoliv se v našem výzkumu setkáváme spíše s dětmi, které mají psychické onemocnění (pouze Zuzana uvádí u dítěte i fyzické omezení), tak v praxi se můžeme běžně setkat v pěstounské péči i s dětmi, které tělesné postižení mají.

Domníváme se tedy, že je namístě, aby v případě dětí s nestandardním chováním probíhala buď edukace širší rodiny nebo důkladná edukace pěstounů, kteří se budou snažit s rodinou komunikovat, objasňovat individuální potřeby dítěte a radit, jak se chovat v náročných situacích.

Jedním z aspektů podpory ze strany širší rodiny jsou také dárky pro děti. Rodina a známí tím mohou dítěti projevovat to, že s ním počítají a že jej mají rádi. Také jsme se setkali se situací, kdy právě dary pro dítě byly ovlivněny tím, jak se k nim dítě chová. Pokud neprojevovalo vděčnost, tak výběr darů do budoucna byl tímto chováním ze strany dítěte značně ovlivněn. Lze tedy předpokládat, že pokud dítě vidí, že dostává dárky od rodiny stejně jako další děti pěstounů, může to mít příznivý vliv na vnímání jeho role v rámci rodiny a na pocit přijetí.

Pokud budeme dárky považovat za formu instrumentální podpory, tak spadá do 6 důležitých faktorů, které pomáhají utváření dobrým vztahům s širší rodinou (Silverstein & Bengston, 1997).

Zároveň jsme se v našem výzkumu setkali se situací, kdy i dítě dávalo obrázky celé rodině formou daru a snažilo se jim tak udělat radost. Zachycení této situace podporuje i Australský výzkum, který proběhl v roce 2012, ze kterého je zřejmé, že děti, které obdarovávají své okolí, tak prožívají pocit radosti. Čím je dar nákladnější, tím je štěstí dítěte větší (Aknin, Hamlin, & Dunn, 2012).

Na základě výše uvedených informací se domníváme, že dar ze strany dítěte může být formou „odměny“ pro rodiče a širší rodinu za jejich chování vůči dítěti a projevenou lásku.

Z našeho výzkumu rovněž vyplynulo, jak se průběžně měnil vztah dětí s rodinou. Zde nastaly 4 situace. Buď vztah zůstával neměnný, nutno dodat že se jedná o přijetí a otevřenost, tedy kladný vztah, prohloubil se, stal se více odtažitým nebo se zcela přerušil. Proti výzkumu Kateřiny Indrákové (2015), která popisuje ve své diplomové práci pouze pozitivní, neutrální a negativní přijetí dítěte širší rodinou, tak se nám objevilo nové extrémnější směřování vztahu, tedy izolace pěstounské rodiny od rodiny širší.

Navážeme našim čtvrtým okruhem, který je zaměřen na doporučení doprovodným organizacím a budoucím pěstounům. V práci Violy Hoznauerové (2013), která se soustředila na vzdělávací potřeby pěstounů, taktéž zazněl shodný požadavek, který se objevil i v našem výzkumu, a to důraz na osobní zkušenost školitele s pěstounskou péčí a potřeba se setkávat s pěstouny, kteří řeší obdobné problémy.

V rámci pěstounské péče je profesionální podpora určena primárně pro pěstounský pár, a nikoliv pro jeho širší rodinu. Pokud ale v rámci biologické rodiny, která má dítě se speciálními potřebami, je ukázáno, že včasná intervence odborníka zvyšuje kvalitu života, tak v pěstounské rodině by to mělo být rovněž namístě. Na základě uvedeného se jeví jako přínosné seznámit rodinu se specifičností dítěte, nabídnout odborný pohled a praktické rady pro zvládání náročných situací. Zároveň pěstouni sami doporučili, jak by mohlo vypadat odborné školení rodiny v rámci informovanosti a navázání vztahů. Padl zde návrh na sérii videodokumentů nebo přizvání odborníka na rodinou událost.

Nyní si shrneme odpovědi na naše výzkumné otázky. Zjistili jsme, že pěstouni považují roli širší rodiny jako důležitou. Většina pěstounů označila vztah svěřeného dítěte a jejich širší rodiny jako dobrý. Nejdůležitější aspekt, který tento vztah pomáhá utvářet je především kontakt rodiny s dítětem ať už formou hlídání, nebo společných dovolených. Zároveň největší vliv na vývoj vztahu má nestandardní chování dítěte. Co se týče podpory pro pěstouny ze strany širší rodiny, taktéž ji naši respondenti shledali ve většině případech jako dostačující.

Jak vyplývá z odpovědí na výzkumné otázky, většina respondentů hodnotí svoji širší rodinu velmi kladně. Důležité je ale zdůraznit, že to nebylo ve všech případech. Proto se domníváme, že příprava širší rodiny na pěstounskou péči může mít v dosavadním systému své místo.

Limity výzkumu

Kvalitativní přístup, který jsme pro tento výzkum zvolili, je vhodný především z hlediska bohatosti dat. Pokud bychom zvolili přístup kvantitativní, tak bychom přišli o hloubku dat a řadu souvislostí. Zároveň je ale třeba brát zřetel na to, že díky našemu malému souboru (8 participantů) je vyloučená zobecnitelnost na celou populaci.

Tím, že byl kontakt na některé participanty zprostředkovaný třetí osobou, se nám povedlo do výzkumu získat i participanty, kteří neměli pouze pozitivní zkušenost, ale naopak negativní, čímž obohatili naše data. Na druhou stranu je naším limitem to, že se stále pohybujeme v okruhu známých, což nám nemusí poskytnout plnou otevřenost respondentů a poskytnutí všech detailních informací.

Jako pozitivum výzkumu hodnotíme osobní kontakt se všemi pěstouny a dostatek času na provedení rozhovoru. Na druhou stranu jisté zkreslení může být dáno nejednotným prostředím, ve kterých rozhovory probíhaly.

Mezi zdroje možného zkreslení řadíme rovněž fakt, že dva rozhovory byly provedeny s pěstounským párem, a i když se pár vzájemně doplňoval a bylo vidět, že mají téma spolu vyřešené, tak v rámci kontroly před partnerem se nemuseli ve všech otázkách plně otevřít.

Limitem je taktéž nedostatek relevantních výzkumů k tématu širší rodiny v pěstounské péči, a tedy nemožnost adekvátního porovnání výsledků výzkumu.

Přínos výzkumu

Jako přínos výzkumu hodnotíme to, že jsme otevřeli téma, kterému doposud nebyla věnována dostatečná pozornost. Zároveň jsme zjistili, že důležitost problematiky vztahů širší rodiny a dítěte je nutno otevřít především v případě, kdy rodina přijme dítě, které má nestandardní projevy chování. Zde se tedy otevírá prostor pro další možný výzkum.

10 ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se zabývá tématem vztahu dítěte v pěstounské péči s širší rodinou pěstounů. Teoretická východiska jsme se snažili podpořit výzkumnou částí. Nyní si shrneme výsledky našeho výzkumu.

Jedním z prvních ukazatelů, jak se rodina k pěstounské péči postaví, se ukázala být charakteristika rodiny. Pokud širší rodina již před příchodem dítěte měla mezi sebou dobré vztahy, tak pěstounská péče je ve většině případů výrazně neovlivní. Rovněž je třeba si povšimnout, zda je rodina otevřena ke změnám. Podporou je i profesní zkušenost s pěstounskou péčí ať už na straně pěstouna či některého člena širší rodiny. V druhém případě je tento člověk oporou pro pěstouny, například co se týče informací.

Důležité je období před příchodem dítěte. V rámci školení pro pěstouny se u většiny participantů téma širší rodiny neprobíralo. To, na co je při přípravě dávána váha, je velmi individuální dle školitele. Co se týče oznámení pěstounské péče rodině, tak pro pěstouny v našem výzkumu mělo formu spíše sdělení rozhodnutí. Názor rodiny týkající se PP neměl vliv na samotný proces zvažování, zda do pěstounské péče jít, či nikoliv.

Stěžejní okruh pro naši práci je nazván dítě v rodině. Zde se ukázalo, že nejvýznamnějším ukazatelem vztahu je kontakt s dítětem, který vyhledává buďto širší rodina nebo i samo dítě. Mezi dalšími aspekty, na kterých jsme zachycovali vztah mezi dítětem a rodinou, je první kontakt rodiny a dítěte, vývoj vztahu dítěte svěřeného do péče a širší rodiny pěstouna, vnímání rozdílů mezi biologickými dětmi a dítětem v PP. Co se týče vývoje vztahu, tak z výzkumu vyplynulo že k určitému odstupu či ochlazení vztahu ze strany širší rodiny docházelo v případě, že do rodiny bylo umístěno dítě se specifickými potřebami. Většina respondentů uvedla, že se rodina snaží mezi biologickými dětmi a dětmi v pěstounské péči viditelně nerozlišovat. Otázka hrozby návratu dítěte do biologické rodiny se ukázala pro vývoj vztahu dítěte bez vlivu. Většina stávajících pěstounů také sdělila, že mají velké možnosti konzultací s odborníky na libovolné téma, které je pro ně aktuální.

V neposlední řadě sami participanté doporučili, jak pro ostatní pěstouny, tak pro doprovázející organizace či úřady, jak by se mohlo s širší rodinou blíže pracovat.

Mezi nejdůležitější zjištění, které z výzkumu vyplynuly, řadíme poznatky o reakcích širší rodiny na dítě s nestandardním chováním. S tím úzce souvisí předávání poznatků a informací širší rodině pěstouna, která nemusí být na nové situace dostatečně připravena.

11 SOUHRN

Předložená bakalářská práce se zabývá tématem vztahu dítěte v pěstounské péči s širší rodinou pěstounů. Tato práce reaguje na nedostatečné zmapování některých oblastí v systému pěstounské péče. Podnětem k volbě tématu byly rozhovory se sociálními pracovníky a osobní zkušenosti autorky.

V teoretické části se v první polovině věnujeme systému náhradní výchovy v České republice. Děti v pěstounské péči mohou mít zkušenost i s jinou formou náhradní výchovy ještě před tím, než jsou svěřeny do péče pěstouna. Dotkli jsme se tedy jak výchovy ústavní a jednotlivých zařízení, tak osvojení, poručnictví, svěření dítěte do péče jiné osoby, než je rodič. V rámci této kapitoly jsme si pokusily vymezit základní rozdíly, mezi jednotlivými druhy náhradní výchovy. V následující kapitole se věnujeme jednotlivým druhům pěstounské péče, jejich rozdílům a také se dotýkáme práv a povinností pěstounů. Ve třetí kapitole klademe důraz na psychologické aspekty pěstounské péče na straně pěstouna. Snažíme se zachytit proces PP od motivace pěstounů ke vstupu do pěstounské péče až po případný odchod dítěte z rodiny.

Druhá část teorie se soustředí již na rodinu a její funkce jak obecně, tak funkce, které by měla plnit ve vztahu k dítěti. V závěrečné kapitole teoretické části se věnujeme konkrétním vazbám v rámci širší rodiny, se kterými se přijaté dítě může setkat. Snažíme se podchytit výhody správného fungování rodiny a vazeb.

Cílem empirické části této práce bylo zjistit a popsat, jak pěstouni vnímají problematiku vztahu svěřeného dítěte a širší rodiny pěstouna ve své domácnosti. Důvodem, proč jsme zvolili právě pěstouny a jejich zkušenost je, že jsou v pozici třetí osoby, tedy stojí mimo tento vztah. Zároveň znají jak dítě, tak svou rodinu a jsou schopni zachytit i situaci v rodině, která panovala před příchodem dítěte. V souladu s výzkumným cílem jsme si položili následující výzkumné otázky:

1. *Jak pěstoun vnímá roli širší rodiny ve vztahu k pěstounské péči?*
2. *Jak pěstoun vnímá vztah dítěte v pěstounské péči se svou širší rodinou?*
3. *Jak pěstoun vnímá podporu širší rodiny, co se týče výchovy pěstounského dítěte?*

Na základě výzkumného cíle a výzkumných otázek jsme zvolili kvalitativní přístup, který nám poskytuje bohatá data a zachycuje subjektivní zkušenost pěstouna. Zároveň je flexibilní a dovoluje individuální přístup k jednotlivým participantům (Miovský, 2004). K analýze dat jsme využili interpretativní fenomenologickou analýzu, která klade důraz právě na porozumění zkušenosti účastníka výzkumu (Koutná Kostínková & Čermák, 2013).

Náš kvalitativní výzkum byl proveden formou polostrukturovaného interview a to s 6 pěstouny a dvěma pěstounskými páry. Podmínka účasti ve výzkumu byla ta, že participant museli mít v posledních pěti letech alespoň jedno dítě v dlouhodobé pěstounské péči. Rozhovor byl nahráván, což jsme ošetřili podpisem informovaného souhlasu, který se také týkal etických principů našeho výzkumu.

Analýzou dat nám vznikly 4 okruhy, které se snaží zachytit aspekty vztahu dítěte v pěstounské péči a širší rodiny pěstouna, ale také vlivy, které mohou mít na tento vztah vliv.

První okruh jsme nazvali charakteristika rodiny. Z tohoto okruhu vyplývá, že již samotné nastavení rodiny, zda je otevřená či nikoliv, má vliv na to, jak bude dítě rodinou přijímáno. Dále se ukázalo, že pokud rodina měla před zahájením pěstounské péče dobré vztahy, tak samotný příchod dítěte do rodiny tyto vazby mezi členy výrazně neovlivní.

Druhý okruh se týkal období před příchodem dítěte. Zahrnoval téma širší rodiny pěstouna v rámci přípravy na pěstounskou péči. Ukázalo se, že toto téma se plošně v rámci příprav neřeší, a záleží na školiteli, zda ho považuje za důležité a zařadí jej do programu. Dále se ukázalo, že většina pěstounů oznamuje své rozhodnutí ohledně pěstounské péče své širší rodině až v momentě, kdy jsou si jisti, že do ní půjdou.

Třetí okruh nese název dítě v rodině. V něm již zachycujeme konkrétní aspekty vztahu svěřeného dítěte a rodiny pěstouna. Jako první nám v tomto okruhu vyplynulo, že v případech, kdy byla rodina pěstounské péči nastavena otevřeně, tak její reakce na seznámení s dítětem byly pozitivní. Jednou z nejdůležitějších kategorií se ukázal být kontakt a to, zda jej rodina i dítě vyhledávají. Dále se ukázalo, že pokud má dítě nestandardní projevy chování, tak dochází spíše k ochlazení vztahu dítěte a rodiny. Naopak v případech, kdy se dítě v kontaktu s širší rodinou chová standardně, dochází k prohloubení vztahu. V rámci podpory pěstounů širší rodina nejčastěji nabízí hlídání a dovolené s dětmi. Pokud rodina byla pěstounské péči otevřena již od začátku, tak se snaží vědomě nerozlišovat mezi biologickými dětmi a dětmi pěstounskými, co se týče například i dárků k Vánocům. Jako aspekt, který vztah dítěte a širší rodiny nijak výrazně neovlivňuje, se ukázala být hrozba

návratu dítěte do biologické rodiny. O této hrozbě většinou širší rodina ví, ale nijak více se neprobírá a neřeší. Z výzkumu rovněž vplynulo, že většina pěstounů, kteří mají dítě v péči, mají bohaté možnosti konzultací s odborníky, které ale nejsou u všech dětí se specifickými potřebami dostačující.

Posledním okruhem, který nám z výzkumu vplynul, byly obecná doporučení pro ostatní pěstouny a doprovázející organizace a také možnosti vzdělávání širší rodiny. Zde padlo několik zajímavých nápadů, jak seznámit širší rodinu blíže s pěstounskou péčí, popřípadě s tím, jak přistupovat dětem.

Výše zmíněné okruhy a kategorie nám poskytly následující odpovědi na výzkumné otázky. Ukázalo se, že pěstouni ve většině případů považují svoji širší rodinu v rámci pěstounské péče za důležitou, a to především díky tomu, že vytváří zázemí.

Co se týče vztahu dítěte v pěstounské péči a širší rodiny pěstouna, tak jako ukazatel se ukázal být kontakt s rodinou a podpora ze strany rodiny pro pěstouny. Většina pěstounů tento vztah vnímala jako dobrý, a ukázala se i souvislost s nastavením rodiny a plnění funkcí již před pěstounskou péčí. Zároveň se ale ukázalo, že pokud je do rodiny přijato dítě, které se chová ne zcela standardně, tak nastává riziko ochlazení vztahů s širší rodinou.

Podporu ze strany širší rodiny většina pěstounů vnímá jako dostatečnou. U většiny oslovených pěstounů se rodina úmyslně snažila nedělat rozdíly mezi dětmi biologickými a pěstounskými, což taktéž napomáhá jak při podpoře, tak při vztahu s dítětem. Podpora má často formu hlídání, výletu, dovolených s dětmi nebo materiálními dary.

Na základě těchto výsledků se domníváme, že v této oblasti vztahů s širší rodinou je velký potenciál pro budoucí zkoumání, a to především v oblasti, kdy pěstouni přijmou dítě, které se v určitých aspektech chová nestandardně.

LITERATURA

1. ADCS Leading Children`s Services. (4. června 2016). *At home with fostering*. Získáno z http://adcs.org.uk/assets/documentation/4673FD_DFE_AHWF_A5_Extended_Family_Generic.pdf
2. Aknin L.B., Hamlin J.K., & Dunn E.W. (2012). Giving Leads to Happiness in Young Children. *PLoS ONE*, 7(6), e39211. doi:10.1371/journal.pone.0039211
3. Amalthea. (2011). *Příprava k pěstounství. Pracovní kniha*. Chrudim: Amalthea.
4. Amalthea. (2012). *Pro zájemce o pěstounské péči*. Chrudim: Amalthea.
5. Araújo C.A., Paz-Lourido B., & Gelabert S.V. (2016). Types of support to families of children with disabilities and their influence on family quality of life. *Ciencia*, 21(10), 3121-3130.
6. Asociace poskytovatelů sociálních služeb. (2018). *Dobry pěstoun: náhradní rodinná péče v ČR*. Tábor: Asociace poskytovatelů sociálních služeb.
7. Boyle, C. (2017). What is the impact of birth family contact on children in adoption and long-term foster care? A systematic review. *Child*, 22, 22-33. doi:10.1111/cfs.12236
8. Bubleová, V., Frantíková, J., Vyskočil, F., Vávrová, A., & Pokorná P. (2014). *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče.
9. Cesari Lusso, V. (2011). *Prarodiče, rodiče a vnoučata: o emočních, vztahových a komunikačních úskalích*. Praha: Portál.
10. Cropley, A. J. (2002). *Qualitative research methods: A practice oriented introduction for students of psychology and education*. Latvia: Zinātne.
11. Čermáková, M. (2012). *Dítě v náhradní rodinné péči očima pediatra (Informace pro zájemce o NRP a náhradní rodiny)*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče o.s.
12. Denenberg, P. (2016). *The Experience of Children and Young People in Long Term Foster Care*. (Nepublikovaná dizertační práce). Lancaster University.
13. Dressler, W. W. (1985). Extended Family Relationships, Social Support, and Mental Health in a Southern Black Community. *Journal Of Health And Social Behavior*, 26(1), 39-48.
14. Dytrych, Z., & Matějček, Z. (1997). *Radosti a strasti prarodičů aneb když máme vnoučata*. Praha: Grada.
15. Dytrych, Z., & Matějček, Z. (1999). *Nevlastní rodiče a nevlastní děti*. Praha: Grada publishing.

16. Gabriel, Z., & Novák, T. (2008). *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada.
17. Gray, P. B., & Brogdon, E. (2017). Do Step-and Biological Grandparents Show Differences in Investment and Emotional Closeness With Their Grandchildren? *Evolutionary Psychology*, 15(1), 1-9. doi:10.1177/1474704917694367
18. Gunindi, Y., Sahin F. T., & Demircioglu, H. (2011). Functions of the family: Family structure and place of residence. *Energy Education Science And Technology Part B-Social And Educational Studies*, 4(1), 549-556.
19. Hanušová, L., & Hanousková, L. (nedat.). *Specifika vzdělávání pěstounů z řad příbuzných*. Říčany: Rozum a cit, z.s.
20. Hartl, P., & Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník*. Praha: Portál.
21. Hebert, C., Kulkin H. S., & McLean, M. (2013). Grief and foster parents: How do foster parents feel when a foster child leaves their home? *Adoption & Fostering*. 37(3), 253–267. doi: 10.1177/0308575913501615
22. Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál.
23. Hofrová, V., & Rotreková, E. (2009). *Odborná příprava budoucích pěstounů a osvojitelů*. Brno: Triada-Poradenské centrum o.s.
24. Hoznauerová, V. (2013). *Vzdělávací potřeby pěstounů*. (Nepublikovaná diplomová práce). Získáno 1. 3. 2019 z Theses.
25. Hrušáková M., Hulmák, M., Kapitán, Z., Kožiak, J., Králíčková, Z., Psutka, J., ... Westphalová, L. (2014). *Občanský zákoník II: rodinné právo (§ 655–975): komentář*. Praha: C.H. Beck.
26. Indráková, K. (2015). *Pěstounská péče očima dlouhodobých pěstounů*. (Nepublikovaná diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
27. Institut projektové řízení a.s. (2017). Analýza potřeb pěstounských rodin pečujících o děti se specifickými potřebami. Získáno z Právo na dětství <http://www.pravonadetstvi.cz/dokumenty/ostatni-dokumenty/>
28. Klever, P. (2016). Extended family relationships: a comparison of high and low symptom families. *Family Systems: A Journal Of Natural Systems Thinking In Psychiatry*, 11(2), 105-132.
29. Koluchová, J., Matějček, Z., Bubleová, V., Kovařík, J., & Benešová, L. (2002). *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál.

30. Koutná Kostínková, J., & Čermák, I. (2013). Interpretativní fenomenologická analýza. In T. Řiháček, I. Čermák, R. Hytych a kol. (2013). *Kvalitativní analýza textů: čtyři přístupy*. Brno: Masarykova univerzita.
31. Kraus, B. (2014). *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál.
32. Křístek, A. (2017). *Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a o preventivně výchovné péči: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
33. Lasovská, A. (2018). *Psychologické aspekty rané pěstounské péče z pohledu osoby pěstouna a jeho rodiny*. (Nepublikovaná diplomová práce). Univerzita Palackého v Olomouci.
34. Letwich, M. (26. května 2017). The important role of aunts and uncles in children's lives. The Washington Post. Získáno z https://www.washingtonpost.com/news/parenting/wp/2017/05/26/the-underrated-role-of-aunts-and-uncles/?noredirect=on&utm_term=.d4b0fb3542a0
35. Matějček, Z. (1994). *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál.
36. Matějček, Z. (1997). *Radosti a strasti prarodičů*. Praha: Grada.
37. Matějček, Z. a kol. (1999). *Náhradní rodinná péče. Průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál.
38. Matoušek, O. (2016). *Slovník sociální práce*. Praha: Portál.
39. Milardo, R. M. (2009). *Forgotten kin: Aunts and uncles*. New York: Cambridge University Press.
40. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. (2009). *Metodické doporučení MPSV č. 8/2009 k postupu a cílům psychologického vyšetření žadatelů o osvojení nebo pěstounskou péči*. Získáno z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/25818/2016_11260_priloha_II.pdf
41. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. (nedat.) *Práva a povinnosti pěstounů a poručníků*. Získáno z Právo na dětství: <http://www.pravonadetstvi.cz/vase-situace/mate-dite-v-nahradni-rodinne-peci/prava-a-povinnosti-osob-v-nahradni-rodinne-peci/prava-a-povinnosti-pestounu-a-porucniku/>
42. Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. (2015). *Pěstounství je profese*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR.
43. Ministry of Children and Family Development. (1997). *Foster Parenting. Making a Difference on so Many Lives*. British Columbia: Ministry of Children and Family Development.

44. Ministry of Children and Family Development. (nedat.) *Foster family handbook*. British Columbia: Ministry of Children and Family Development.
45. Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing.
46. Nadace J&T. (nedat.). *Nejčastější otázky zájemců o pěstounskou péči*. Získáno z <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/pestouni/nejcastejsi-otazky-zajemcu-o-pestounskou-peci/>
47. Nadační fond J&T. (nedat.). *Já pěstoun. Příručka pro zájemce o rodičovství*. Praha: Nadační fond J&T.
48. Nadační fond J&T. (2014). *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými dítěte*. Praha: Nadační fond J&T.
49. Návrat, občanské sdružení. (2012). *Zvykáme si jeden na druhého aneb nová náhradní rodina v procesu adaptace*. Středisko náhradní rodinné péče o.s.
50. Novotná, V. (2016). *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG.
51. Otevřená budoucnost. (Nedat.) *Formy náhradní výchovy*. Získáno 5. 11. 2018 z <http://www.otevrenabudoucnost.cz/formy-nahradni-vychovy/>
52. Pazlarová, H. (2016). *Pěstounská péče: Manuál pro pomáhající profese*. Praha: Portál.
53. Raising Children Network (Australia). (1. února 2016). Relationships with extended family in your blended family. Získáno z <https://raisingchildren.net.au/grown-ups/family-diversity/blended-families-stepfamilies/extended-family-in-blended-family>
54. Silverstein, M., & Bengtson, V. L. (1997). Intergenerational Solidarity and the Structure of Adult Child-Parent Relationships in American Families. 1. *American Journal of Sociology*, 103(2), 429. doi:10.1086/231213
55. Smith, J. A., Flowers, P., & Larkin, M. (2009). *Interpretative phenomenological analysis: theory, method and research*. Los Angeles: SAGE.
56. Smith, J.A., Jarman, M., & Osborn, M. (1999). Doing interpretative phenomenological analysis. In: M. Murray, & K. Chamberlain, (Ed.), *Qualitative Health Psychology Theories and Methods* (2018–240). London: Sage.
57. Smolíková, V. (2014). *Tradice pěstounské péče v českých zemích*. Ostrava: Key Publishing.
58. Sobotková, I. (2001). *Psychologie rodiny*. Praha: Portál.
59. Sobotková, I. (2003). *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí.

60. Sobotková, I. (2015). Pěstounská péče na přechodnou dobu: psychologické aspekty. *Česko-Slovenská Pediatrie*, 70(6), 361-367.
61. Sobotková, I., & Otčenášková, V. (2013). *Pěstounská péče očima dospělých, kteří v ní vyrostli: trendy vs. zkušenosti*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
62. Středisko náhradní rodinné péče. (nedat.). *Pěstounská péče*. Získáno z: <https://www.nahradnirodina.cz/pestounska-pece>
63. Sudová, M., & Suda, S. (2013). To dítě je naše, proboha! *Proceedings of the Conference on Qualitative Approach & Methods in Human Sciences*, (156-169). Získáno 10. prosince 2018 z Academic Search Complete.
64. Šimíčková-Čížková, J. (2004). *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého
65. Škoviera, A. (2007). *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál.
66. Šmajdová Búšová, K., & Kučera, M. (2015). *Profesionální rodičovství: etnografická studie*. Praha: Karolinum.
67. Trnková, L. (2017). *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer ČR.
68. Ústav zdravotních informací a statistiky ČR. (2018). *K33/18 - Stručný přehled činnosti oboru dětské domovy pro děti do 3 let věku a dětská centra za období 2007–2017*. Získáno z <http://www.uzis.cz/category/tematicke-rady/zdravotnicka-zarizeni/kojenecke-ustavy-detske-domovy-dalsi-zarizeni-pro-deti>
69. Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
70. Vančáková, M. (nedat.). *Povinnosti pěstounů*. Získáno z <http://www.knihovnanrp.cz/-rodinna-pece/pestouni/povinnosti-pestounu/>
71. Vlčková, H. (nedat.) Metodika pro asistovaný kontakt dítěte s biologickou rodinou. Získáno 14. 11. 2018 z http://www.pestounskapece.cz/file_prirucky-a-publikace/RaC/Metodika_AK-Rozum_a_Cit%282015%29.df
72. Zezulová, D. (2012). *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

1. Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce
2. Informovaný souhlas
3. Otázky k rozhovoru
4. Ukázka přepisu a kódování rozhovoru

Příloha č.1: Český a cizojazyčný abstrakt diplomové práce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Vztah dítěte v pěstounské péči s širší rodinou pěstounů

Autor práce: Magdaléna Nedbalová

Vedoucí práce: PhDr. Tereza Sadková

Počet stran a znaků: 81, 144 070

Počet příloh: 4

Počet titulů použité literatury: 72

Abstrakt (800–1200 zn.): Předložená bakalářská práce se zabývá tématem širší rodiny pěstouna a dítěte, které má pěstoun v péči. V teoretické části si přiblížíme systém náhradní výchovy v České republice, seznámíme se s psychologickými aspekty pěstounské péče na straně pěstouna a přiblížíme si fungování rodiny a aspekty jednotlivých vazeb v rámci rodiny širší. V empirické části této práce se věnujeme kvalitativnímu výzkumu, který má za cíl popsat zkušenost pěstounů v oblasti vztahu dítěte a širší rodiny pěstouna. V rámci výzkumných otázek nás především zajímala zkušenost pěstouna s tím, jak jeho širší rodina vnímá pěstounskou péči, jak vnímá vztah své širší rodiny a dítěte a také jak vnímá podporu širší rodiny, co se týče výchovy svěřeného dítěte. Data jsme získali od 8 participantů, které jsme do výzkumu vybrali záměrným a posléze příležitostným výběrem, polostrukturovaným interview. Jako formu analýzy jsme zvolili interpretativní fenomenologickou analýzu. Z výsledků vyplynulo, že v České republice se danému tématu v rámci přípravy i další práce s pěstouny nevěnuje dostatečná pozornost, což se ukázalo být problémem především v rodinách, které přijaly dítě s nestandardním chováním.

Klíčová slova: pěstounská péče, širší rodina pěstouna, vztah dítěte a rodiny

ABSTRACT OF THESIS

Title: The relationship between a foster child and the extended family of the foster parents

Author: Magdaléna Nedbalová

Supervisor: PhDr. Tereza Sadková

Number of pages and characters: 81, 144 070

Number of appendices: 4

Number of references: 72

Abstract (800–1200 characters): This bachelor thesis deals with the topic of a wider family of a foster parent and a foster child. The theoretical part is about alternative upbringing in the Czech Republic, the psychological aspects of foster care on the side of the foster parent about the functioning of the family and aspects of individual ties within the wider family. In the empirical part we focus on qualitative research, which aims to describe the experience of foster parents in relation to the relationship between the child and the foster parent's wider family. In the research questions we were interested in the foster parent's experience of how his wider family perceives foster care, how he perceives the relationship of his wider family and child, and how he perceives the support of the wider family regarding the upbringing of the foster child. The data were obtained from 8 participants, by semi-structured interview. For analysis we chose interpretative phenomenological analysis. The results showed that the Czech Republic does not pay enough attention to the topic of preparation and further work with foster parents. It could be a problem in families who accepted a child with non-standard behaviour.

Key words: foster care, extended family of a foster parent, relationship between a child and the extended family

Příloha č. 2: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s účastí na výzkumu v rámci diplomové práce

Téma bakalářské práce: „*Vztah dětí v náhradní rodinné péči s širší rodinou pěstounů*“,

Autor práce: Magdaléna Nedbalová

Vedoucí práce: Mgr. Tereza Sadková

Žádám Vás o souhlas s poskytnutím výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru a následné zveřejnění anonymizovaných odpovědí či jejich částí v bakalářské práci.

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí respondentů. Zásady práce s informacemi:

- (1) Ochrana identity respondentů-v přepisech rozhovorů, které budou uvedeny v bakalářské práci budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.**
- (2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s výzkumným materiálem bude pracovat výhradně výzkumnice a osobní údaje se žádnou formou nedostanou ke třetí osobě).**
- (3) Audionahrávka bude po přepisu a analýze rozhovoru vymazána.**
- (4) Jako respondent máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity a daty, které jste poskytli již nebude dále nakládáno.**

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Magdaléna Nedbalová

Podle zákona 101/2000 sbírky o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném projektu a s poskytnutím výzkumného materiálu.

V dne Podpis:

Příloha č.3: Otázky k rozhovoru

Základní otázky:

1. Kolik členů měla Vaše nejbližší (nukleární) rodina před tím, než jste se rozhodli pro PP?
2. Kdy jste se rozhodli pro PP?
3. Kdy k Vám domů přišlo dítě?
4. Kolik let bylo dítěti, když k Vám přišlo?
5. Máte své biologické děti?
 - Kolik?

Obecné otázky na pěstouna:

6. Jaké byly Vaše důvody, proč jste se rozhodli stát pěstouny?
7. Jak vnímáte svoji roli pěstouna? Jak vnímáte roli širší rodiny?
8. Kde nebo u koho jste hledali podporu při rozhodování stát se pěstouny?

Stěžejní téma BP:

9. Jak se k Vašemu rozhodnutí postavila Vaše rodina? Kdy jste je s tímto rozhodnutím obeznámili?
10. Jaká byla první reakce rodiny, když jste je s dítětem seznámili?
11. Jakou podporu Vám rodina ve výchově a péči o dítěte poskytuje? V jakém rozsahu a s jakou ochotou? (hlídání dětí, výlety, pravidelný kontakt, dárky k Vánocům)
 - Pokud máte vlastní děti, vnímáte rozdílný přístup širší rodiny k Vaším dětem a dětem v pěstounské péči?
 - Jak byste popsal/a vazby u Vás v rodině?
12. Jak širší rodina přijímá fakt, že dítě může být kdykoliv vráceno do původní rodiny?
13. Jaký prostor při přípravě na výkon pěstounské péče byl věnován vztahům mezi dítětem a širší rodinou?
 - Byl dostatečný?
 - Pokud ne, přivítali byste vzdělání na toto téma?
14. Jaké máte možnosti konzultovat problematiku vztahů v rodině s odborníky?
15. Jak se vztah mezi dítětem a rodinou časem vyvíjel/vyvíjí?
16. Co si myslíte o důležitosti vztahů mezi dítětem a rodinou?
17. Co byste vzhledem k této problematice doporučovali pro přípravu pěstounů nebo pro doprovázející organizace?
18. Co Vám v podpoře vztahů dítěte v pěstounské péči s širší rodinou pomohlo?

Co si myslíte o potřebě „ošetřit“ širší rodinu při přijetí dítěte do pěstounské péče, při průběhu pěstounské péče či při jejím ukončení? (Podpora ze strany psychologa pro biologické děti pěstounů, případně dalších blízkých osob, jejich účast na pobytových a vzdělávacích akcích, ...)

 - Kdo by tuto podporu měl dle Vašeho názoru hradit?

Příloha č. 4: Ukázka přepisu rozhovoru a kódování

Prvotní poznámky	Text rozhovoru	Vynořující se téma
<i>Dvě pěstounské péče</i>	Kolik let bylo dítěti, když k Vám přišlo? Při první PP bylo holkám 3,5 a 4,5 let. A při druhé pěstounské péči bylo holčičce necelých 5 let.	Více PP Zkušenost rodiny s PP
<i>Vlastní děti</i> <i>Vychovávají je zároveň</i>	Máte své biologické děti? Své biologické děti máme 2. Také to byly holky. Druhá holčička se nám narodila v době, kdy už nejstarší holky v PP odešly z domu.	Biologické X pěstounské děti
<i>Důvod přijetí</i> <i>Zkušenost s PP</i> <i>Studium soc. práce</i> <i>Důvod přijetí dítěte</i>	Jaké byly Vaše důvody, proč jste se rozhodli stát pěstouny? Chtěli jsme dát možnost a zázemí dětem, které tuhle možnost nemají. Chtěli jsme nabídnout rodinu dalším dětem, které tuhle příležitost neměly. Proto jsme i do dětského domova jezdili. Tehdy jsem studovala sociální práci, a v rámci studia jsme měli povinnou praxi v dětských domovech. To byla příčina toho, proč jsem se do dětského domova dostala. Viděla jsem, jak to tam funguje a také to, že je zde spousta dětí, které rodinu nemají. Přišlo mi zbytečné, abychom měli velkou rodinu jenom vlastních dětí, tak jsme se rozhodli to takhle poskládat	Motivace přijetí dítěte Odborná zkušenost Motivace přijetí dítěte
<i>Vnímání své role</i> <i>Snaha nedělat rozdíly mezi rolemi</i> <i>Podpora pěstounské komunity</i> <i>Prožívání pěstounství</i>	Jak vnímáte svoji roli pěstouna? Nevnímám ji úplně jako rodič, ale malinko odlišně. Ačkoliv se snažíme napasovat do role rodiče, stejně to vnímáme malinko odlišně. Zvlášť zpočátku mi tohle dělalo problém a hodně jsem v sobě řešila, jestli mám děti všechny stejně ráda nebo ne. Jednu dobu mě to hodně trápilo, říkala jsem si, že to tak není, ale poté jsem to nechala být. Bavila jsem se i s jinými pěstouny a zjistila jsem, že to je věc, kterou se zbytečně trápím. Pocitům, které v sobě mám, není možno přikázat, aby to bylo tak jak chceme. Navenek se k nim snažím přistupovat spravedlivě, ale uvnitř to není stejné.	Role pěstouna